

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра психології і туризму

Кваліфікаційна робота магістра з психології
на тему:
«Моральні цінності сучасного українського студента»

Допущено до захисту
«__» _____ 2023 року

Завідувач кафедри
психології і туризму
проф. Бондаренко О.Ф.

студента групи Пс 01-22
факультету туризму, бізнесу і
психології
освітньої програми Психологічні
дослідження і консультування
за спеціальністю 053 Психологія
Тимченка Ярослава Едвардовича

Науковий керівник:
доктор психол. наук, проф.
Бондаренко О.Ф.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY
Chair of Psychology and Tourism

Master's Degree in Psychology
on the topic:
«Moral values of modern Ukrainian student»

*Admitted to the defense of
a thesis*

«___» _____ 2023

Student of group *PS 01-22*
Department of *Business,
Tourism and Psychology*
Educational and professional
program
*Psychological research
and counseling*
Speciality *053 Psychology*

Yaroslav Tymchenko

Head of a chair

_____
O.F. Bondarenko

(signature)

Research Adviser:
Doctor of Psychology,
Professor
O.F. Bondarenko

National scale _____
Scores _____
ECTS _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	.....
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	1
1.1. Ціннісні орієнтації сучасного українського студентства.....	1
1.2. Духовно-моральне виховання студентської молоді.....	13
1.3. Моральні орієнтації студентської молоді в контексті діалогу культур.....	30
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАТРІОТИЗМУ ЯК ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ.....	38
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження.....	38
2.2. Дослідження патріотичних поглядів студентів.....	39
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ РІВНЯ ПАТРІОТИЗМУ У СТУДЕНТІВ.....	50
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Сьогодні світ вступив в епоху звернення до нових життєвих цінностей, епоху зміни типу цивілізації, що ставить особливо гострою проблему адаптації людини до нових реалій суспільного буття. Відбувається перехід не тільки до нового етапу економічних відносин, а й до розвитку мислення, культури, нових підходів до здобуття людиною професійної освіти. Трансформація українського суспільства, інституційні зміни в ньому гостро поставили проблему активності молоді та здатності жити в нових для неї соціокультурних умовах. Культурна ситуація XXI ст. - складні, багатогранні, та для багатьох людей, особливо для молоді, можливості та прагнення змінити культурний контекст, збагатити досвід іншої культури, засвоїти цей досвід. Як справедливо зазначав Н. В. Кокшаров, вся історія людства - це діалог, взаємодія культур, на основі якого формується сприятлива основа для розвитку етнічних і міжнаціональних відносин. Діалог включає активну взаємодію рівноправних суб'єктів, а діалог культур і цивілізацій - взаємодію деяких загальних культурних цінностей [1].

Враховуючи зростання кількості міжкультурних взаємодій у сфері торгівлі, бізнесу, освіти, культурного обміну, проблема дослідження діалогічної взаємодії є досить актуальною. Класиками теорії діалогу на початку XX століття вважаються М. Бубер, Ф. Хогартен, Ф. Розенцвейг, О. Розенсток-Хуссі, Г. Коен, Ф. Ебнер та інші. Її вивчали соціолінгвістика (Л. Щерба, Л. Якубинський), літературознавча та філософська герменевтика (Г. Гадамер), феноменологія (Г. Гуссерль, М. Мамардашвілі), фундаментальна онтологія (М. Хайдеггер), літературознавство та семіотика (А. Аверинцев, М. Бахтінас, М. Лакшинас, Ю. Лотманас), в основах спілкування (А. Мол, В. Боревас) та ін. Методологію культурного діалогу плідно розвивав М.М. Бахтін, для якого культура є формою діалогу, це здатність однієї культури вбирати досягнення іншої. Крім того, взаємозбагачення культур може здійснюватися лише на основі діалогу, а не шляхом наслідування чи повного копіювання іншої культури [2, с. 354]. Аналізуючи творчість М. Бахтіна, Г.В. Дьяконовас зазначає, що діалогічна

методологія стає універсальним і творчим підходом, під кутом зору якого розкриваються фундаментальні проблеми та протиріччя, долаються тупики та помилки вузьконаукових концепцій дисципліни, руйнуються старі стереотипи та міфи наукового світогляду [3].

Мета дослідження: метою даного дослідження є вивчення моральних цінностей сучасного українського студента.

Виходячи з цілей, поставлених у цьому тематичному дослідженні, необхідно виконати наступні **завдання:**

- дослідити теоретичні засади вивчення духовно-морального виховання студентської молоді;

- провести емпіричне дослідження патріотизму як ціннісної орієнтації.

Предмет дослідження: моральні цінності сучасного українського студента.

Об'єкт дослідження: духовно-моральне виховання студентської молоді.

Методи дослідження: Для написання цієї наукової роботи ми використовували метод наукового аналізу, системний метод та метод науково-методичного дослідження. За допомогою представлених і застосованих нами методів ми провели комплексне дослідження і сформуваємо основні елементи цього наукового дослідження.

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновку та списку використаних джерел. Матеріал розміщений на 64 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Ціннісні орієнтації сучасного українського студентства

Проблема сфери ціннісної значущості особистості, особливо її ціннісних орієнтацій, є однією з фундаментальних. Це пов'язано з тим, що завдяки змінам, що відбулися в нашому суспільстві, які призвели до відмови від стереотипів, особистість має можливість підняти свої цілі та визначити реальні умови їх досягнення. Формування таких цілей на кризових етапах розвитку суспільства, коли старі принципи втратили сенс, а нові ще не утвердилися, актуалізує потребу дослідження сфери ціннісної значущості особистості, яка включає ціннісні орієнтації, їх ієрархічна структура, а також фактори, що їх змінюють. Сучасна молодь стоїть перед непростим вибором. Її ціннісна світоглядна система формується під впливом глобальної зміни ієрархії загальнолюдських ціннісних орієнтацій. Необхідно визнати, що трансформація суспільного життя висунула на перший план цінності особистісного рівня, які забезпечують власні потреби та комфортне відчуття благополуччя. Сучасні суспільні відносини певною мірою провокують розквіт егоїзму у свідомості людини. Особливо це стосується особистості, яка стає на шлях формування бачення проблем свого існування, щойно зіткнувшись із визначенням для себе духовних обмежень, так би мовити, «моральних стін». Тому метою нашого дослідження є дослідження ціннісних орієнтацій українського студентства на сучасному етапі розвитку суспільства.

Важливою частиною трансформаційних процесів у сучасному українському суспільстві є зміни в системі цінностей та ціннісних орієнтаціях населення нашої країни, в тому числі й особливо його молодіжної верстви. Ми не абсолютизуємо ціннісну зумовленість трансформації нашого суспільства, але погоджуємося з тим, що саме ціннісний потенціал значною мірою визначає здатність конкретної соціокультурної системи «творчо відтворювати, перетворюватися на суб'єкт» своєї власної діяльності» або, навпаки, актуалізує

свою підкореність «течіям деструктивних небезпек, ентропій, дезорганізації, викликів історії» [1, с.63].

Спектр ціннісних орієнтацій залежить від багатьох соціо-культурних елементів, тому для окремих вікових та професійних груп опитуваних пріоритетні цінності майже напевно будуть відмінні. Орієнтації студентської молоді не випадкові. По-перше, студентство є досить активною соціальною групою, яка швидко реагує на події та зміни в сучасному суспільстві. По-друге, ця група не є однорідною, що пов'язано з різним соціальним походженням її членів та рівнем їх економічного, культурного та соціального капіталу. По-третє, незважаючи на свою диференціацію, студентський колектив є соціокультурною спільнотою зі схожим стилем життя, специфічними моделями поведінки та ціннісними орієнтаціями. По-четверте, не варто забувати, що в найближчі десять-п'ятнадцять років колишні студенти становитимуть значну (якщо не більшу) частину молодіжної когорти, яка в усі часи була рушійною силою суспільних змін.

Природа нашого дослідження полягає у певній неінформованості про те, які чинники зумовлюють зміни ціннісних орієнтацій студентської молоді; Який напрямок цих змін – назад до традиціоналістських, матеріалістичних чи вперед до постматеріалістичних, постмодерністських цінностей? Як ці зміни можуть вплинути на розвиток українського суспільства найближчим часом? Які процеси вони в ньому можуть викликати – інтегративні чи дезінтегративні.

Зважаючи на це, метою даної статті є визначення чинників та спрямованості ціннісних змін у студентському середовищі.

Для реалізації цієї мети зазначимо, насамперед, що, спираючись на ціннісну інтерпретацію К. Клахона, ми визначаємо їх як «концепції життєвих переваг індивіда (або соціальної групи)», що відображають його здатність розуміти навколишньої дійсності, оцінюють ставлення до неї, а також її емоційний (афективний) стан і вольові наміри і виступають основними мотиваторами індивідуальної (або групової) поведінки та діяльності» (про це див.: [2, с. 117]).

При аналізі ціннісних орієнтацій ми спираємося на їх визначення, сформульоване В. Бакіровим. Ціннісні орієнтації він визначає як «системно пов'язані цінності, які реально визначають вчинки людини, виявляються і відображаються в практичній поведінці та визначають якісну своєрідність життєдіяльності людини, її стиль життя» [3, с. 118].

В якості теоретичної основи нашого дослідження ми використали ціннісну типологію сучасного американського соціолога Р. Ігльхарта (див. наприклад: [4, 5]). Відповідно до його теорії зміни цінностей у глобальній перспективі кожне наступне покоління після Другої світової війни живе краще, ніж попереднє. У результаті відбувається поступовий перехід від так званого матеріалістичних (економічна та фізична безпека) до постматеріалістичних (самовираження, самореалізація та якість) життєвих цінностей. І хоча такий перехід (за Р. Ігльхартом) притаманний насамперед найрозвиненішим країнам світу, ця теорія може бути застосована до дослідження динаміки ціннісних орієнтацій українського студентства цього періоду незалежності, ми виявили, що зміна до постматеріалізму (постмодерну, за Р. Ігльхартом) відбувається і в нашому суспільстві, яке важко віднести до найрозвиненіших, але студентів переважно хвилює почуття цінностей, особливо серед молоді.

Соціокультурна трансформація, що нині відбувається в Україні, актуалізує наукове дослідження ціннісних змін, що відбуваються як на рівні суспільства загалом, так і в окремих його соціальних групах, наприклад, у студентській спільноті. Динаміка цінностей є не тільки індикатором, а й потужним фактором політичних, економічних, моральних, соціокультурних та інших змін. Ціннісні орієнтації є одним із найважливіших утворень у структурі свідомості та самосвідомості людини, вони визначають низку її сутнісних характеристик як особистості. Такі характеристики зазвичай визначаються тим, що система цінностей конкретного індивіда представлена спектром представлених нею за змістом, спрямованістю і психологічною вагою орієнтацій. Не менш суттєвим, що визначає психологічне значення системи цінностей, є її співвіднесеність із конкретно-історичними, соціально-політичними, ідеологічними умовами, за

яких у суспільстві в цілому та в кожній особистості формується певна система ціннісних орієнтацій. Зазначені моменти набувають особливої актуальності, коли йдеться про побудову концепції виховання та навчання молодого покоління і особливо системи ціннісних орієнтацій, як чинника, що визначає процес формування особистості молодого громадянина.

Дослідження проблем особистості та ціннісних орієнтацій зумовлені соціальними змінами в суспільстві, під час яких істотно змінюється система індивідуальних цінностей. Разом з очевидним впливом суспільства на процес формування цінностей пропонується оцінювати їх як індивідуальне утворення, що має комплексний характер і займає одне з найважливіших місць у структурі особистості. Ціннісні орієнтації виступають як особистісноформуюча система і пов'язані з розвитком самосвідомості, усвідомленням свого «Я» положення в системі суспільних відносин, а також вказують на найважливіші компоненти структури особистості. За рівнем його сформованості можна говорити про його загальний рівень розвитку.

Дослідження теоретико-методологічних проблем формування цінностей студентського життя показало, що на формування ціннісних орієнтацій студентства в сучасних умовах впливає багато факторів: наявність і послаблення соціально-економічних протиріч у суспільстві. державний, політичний та ідеологічний тиск, розвиток соціальної самостійності та ініціативи студентів. Відбувається переоцінка цінностей, критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формуються нові уявлення про своє професійне та суспільне майбутнє.

Фактично динаміка ціннісної свідомості студентської молоді визначається декількома причинами:

1. Ця соціальна група за родом своєї діяльності, поглядами, ціннісними орієнтаціями та ін. дуже близькі до інтелігенції, тому важливо вивчати студентство як резерв для формування інтелектуальної еліти, а відповідно, вища освіта має розглядатися як головний канал такого становлення, а отже й предметно-специфічної соціальної та культурної трансформації.

2. Динамічність і відносно високий рівень студентської організованості роблять цю групу досить привабливою для різного роду ідеологів і політиків, які намагаються залучити студентську молодь до політичних ігор, які, як правило, мають досить брудний підтекст.

3. Демографічні та інтелектуальні характеристики студентської молоді роблять цю соціальну спільноту однією з найбільш ресурсоємних соціальних груп, оскільки вік та освіта, безсумнівно, є найважливішими соціальними ресурсами [1, с.154].

Якщо раніше молодь при виборі спиралася на досвід попередніх поколінь, то зараз у суспільстві, заснованому на ринкових відносинах, вона позбавлена цих природних орієнтирів і змушена купувати новий соціальний досвід. Перше покоління незалежності має такі пріоритети формування ціннісних орієнтацій, які характеризуються різким посиленням темпів модернізації цінностей. Після здоров'я головними цінностями сім'ї є особиста свобода, незалежність у рішеннях і діях, матеріальне благополуччя, повноцінний відпочинок, цікаві розваги. Останні місця займають такі цінності, як можливість вдосконалюватися, реалізовувати свої здібності та таланти. Друге покоління незалежності характеризується найвищим ступенем модернізації цінностей. Основними цінностями є можливість саморозвитку та самореалізації, економічна незалежність, толерантність. Матеріальне благополуччя займає одне з останніх місць. Студенти останніх двох десятиліть були поставлені в досить складні умови - вони самі повинні вирішувати, що цінніше: збагачення будь-якими засобами чи отримання високої кваліфікації, що забезпечує здатність адаптуватися до нових умов; загальна відмова від колишніх моральних норм, що обмежують функції, або їх якнайшвидший розвиток, керуючись новими суспільними орієнтирами, заснованими на моральних критеріях; необмежена міжособистісна або сімейна свобода як засіб успішного існування. Серед мотиваційних чинників здобуття освіти (стати високоосвіченою, культурною людиною, бути матеріально забезпеченим, мати професію, працювати за кордоном, не служити в армії тощо) мотив «прагнення до успіху в житті» займав

пріоритетне місце. Таким чином, на думку соціологів, сучасний український студент стає більш практичним, що проявляється в прагненні за допомогою освіти краще утвердитися в житті, досягти матеріального добробуту, високого соціального статусу. Багато соціологів звертають увагу на посилення прагматичного мотиву в отриманні освіти, наголошуючи на тому, що основним чинником, який спонукає до здобуття вищої освіти, є матеріальний. Серед матеріальних цінностей студенти виділяють: квартири, побудовані за власним проектом; кілька автомобілів для однієї сім'ї; заміські вілли; триповерховий будинок на березі озера; кожен сьомий хотів би мати приватний будинок у Франції, США, Японії, Швейцарії [2, с.6-9].

Усвідомлення людиною свого потенціалу, перспектив особистісного та професійного зростання спонукає її до постійного експерименту, який розуміється як пошук, творчість, вибір. Вирішальним елементом цієї ситуації особистісного розвитку є можливість і необхідність вибору, і виявляється відчуття власної волі з одного боку, а з іншого - відповідальності за все, що відбувається і буде відбуватися. Для формування психологічної підготовки до професії та сприяння становленню особистості студента як майбутнього професіонала необхідно насамперед сформувані відповідні ціннісні орієнтації, підготувати відповідні стратегії та методи мислення, які дозволяють творчо розв'язувати певні види проблем.

Освіта в Україні, як і в будь-якій іншій країні, нерозривно пов'язана із суспільством, його традиціями та цінностями, тому зберігає багато рис минулого. За роки незалежності відбулася певна демократизація атмосфери в навчальних закладах, хоча прояви репресивної, авторитарної педагогіки, суб'єкт відносин між учителем і тим, хто навчається - об'єктний тип (де перший - активний суб'єкт, а другий - пасивний об'єкт) все ще досить поширений. У результаті часто формується не самостійна особистість, а легковірна, адаптивна. Такий тип відносин слід якомога швидше залишити в минулому. Це потрібно не стільки освіті, скільки суспільству. З метою посилення формування самостійної особистості шляхом модернізації освіти протягом останніх років було зроблено

ряд кроків. Тому демократизація суспільства є важливою і як умова формування вільної, незалежної особистості. Сучасний процес виховання молоді людини в демократичному суспільстві має передбачати відносно високу індивідуальну свободу особистості, відмову державних структур від жорсткого визначення форм і методів соціалізації, постійний контроль соціальних інститутів, громадянин сам може це реалізувати.

Корективи слід внести в таку важливу сферу, як формування системи цінностей особистості. Треба розуміти, що утвердження цінностей, які віджили свій вік, дуже негативно позначається не тільки на сутності особистості, а й, звичайно, на життєвому шляху людини і характері суспільства в цілому. Формування неадекватних часових цінностей негативно впливає на людину, спотворює її життєвий шлях і істотно знижує або навіть повністю виключає самореалізацію. Особлива актуальність цієї проблеми для нашої держави полягає в тому, що, крім загальноцивілізаційних причин, які диктують зміни, вони зумовлюються також перетворенням України, як уже завершеним, так і майбутнім. Йдеться передусім про створення незалежної держави, перехід до демократії, формування ринкової економіки, утвердження багатогранного духовного світу тощо. У сучасному середовищі, в тому числі серед студентства, виявлено низку нових явищ і процесів, невластивих попереднім поколінням: погіршення соціального стану молодого покоління, з багатьох точок зору, значно розширює зону конфлікту між молоддю та суспільством; порушення процесу передачі життєвого досвіду від покоління до покоління, що ставить молодь перед необхідністю не стільки засвоєння, скільки заперечення досвіду попередніх поколінь; зміна механізмів соціалізації молоді, поява нових соціальних посередників у цьому процесі, характерних для ринкових відносин в економіці.

У суспільстві виникає ситуація, коли люди спрямовують свою діяльність лише на досягнення матеріальної вигоди. Формується психологія споживача, заздрість, егоїзм, егоїзм, прагматизм стають домінуючими рисами характеру людей, у тому числі й студентської молоді. Така ситуація потребує подальшого наукового аналізу, підготовки конкретних рекомендацій щодо вдосконалення

виховної роботи молодого покоління, студентської молоді, повернення їй чільного місця в ієрархії загальних моральних цінностей та ціннісних орієнтацій особистості.

На формування світогляду особистості студента досить активно впливають різноманітні молодіжні організації. Високий авторитет серед молоді мають такі організації, як Спілка Українських Молодіжних Організацій, Спілка Української Молоді, Пласт, Український Крайовий Комітет Молодіжних Організацій, Українська Студентська Спілка, Українська Студентська Спілка. На жаль, їхньою діяльністю цікавиться лише близько 30% молоді країни. Інші просто займаються «блуканням по життю» і заповненням вакууму мозку «псевдоінформацією». До речі, значна частина громадян просто залишається непоінформованою про діяльність та взагалі про існування таких груп [4, с.534-539].

Отже, студентство сьогодні набуває ознак соціальної суб'єктності, які визначають не лише процес переходу в інший соціум, а й його орієнтацію. Про це свідчать досить активні процеси модернізації та постмодернізації цінностей студентської молоді. Це явище є адекватною реакцією на стан українського суспільства загалом, особливо на його маргінальність і транзитивність. Тобто, ціннісна свідомість сучасного студентства формується в умовах, коли в суспільстві відбуваються революційні зміни, коли перед ними постає альтернатива вибору подальшого шляху розвитку. Ці події та загальний негативний стан в країні призвели до того, що молодь виявилася однією з найбільш соціально занедбаних і найменш соціально захищених спільнот нашої країни, що середовище молоді роздирається різними проблемами, що питома вага цих проблем давно перевищила критичну масу і загрожує соціальними вибухами. Наслідком цього є логічне зростання конфліктного потенціалу молодого покоління. Щодо перспектив подальшого розвитку даної проблеми, то, на нашу думку, було б цікаво та корисно з практичної точки зору з'ясувати, чи є сучасними очікування випускників щодо обраної професії та готовність роботодавців прийняти випускників.

Пояснюючи провідну роль «сім'ї» та «здоров'я» в ціннісному дискурсі українських студентів, ми виходили з того, що ці аксіологічні феномени є основою добробуту людського життя. Тому що без здоров'я людина не зможе реалізувати свої потреби, інтереси, цінності та цілі. І те, що це розуміє людина, яка тільки починає самостійне життя, є надзвичайно важливим. Що стосується сім'ї, то наша аргументація була побудована так: протягом багатьох останніх десятиліть науковий дискурс говорить про кризу сім'ї, про те, що цей соціальний інститут вичерпав себе, але, незважаючи на це, важливість сім'ї, сімейних стосунків все ще залишається одним з ключових елементів суспільства. Згідно з численними соціологічними дослідженнями (світовими, європейськими, національними тощо), бідність залишається надзвичайно вираженою проблемою для всіх демографічних груп.

Дані щодо ієрархії ціннісних орієнтацій студентів, які ми зібрали, дещо відрізняються від результатів попередніх досліджень. Ще раз наголошуємо, що вони не є репрезентативними, що ми звернулися до них, щоб виявити ту чи іншу тенденцію ціннісної динаміки сучасного українського студентства, що, звісно, не може бути застосовано до українського студентства в цілому. Перше, що кидається в очі при аналізі ціннісного дискурсу опитаних українських студентів, це пріоритет такої цінності, як «матеріальний добробут».

Що це означає? Насамперед хочемо зазначити, що пріоритетність такої цінності, як матеріальний добробут, не повинна дивувати, враховуючи економічну кризу, в якій сьогодні перебуває українське суспільство, та інфляцію, спричинену багатьма факторами. Сьогодні економічна безпека стосується практично всього населення України, в тому числі й молоді. Про це, до речі, свідчать дані про ціннісні орієнтації респондентів загалом у опитуванні за методикою М. Рокіча.

Збільшення напруги та ранжування вищезазначених величин здійснюється згідно з теорією Р. Інглхарта. Проте чи свідчить це про усталену тенденцію студентської молоді повертатися до цінностей «матеріалізму»? Сьогодні навряд

чи можна відповісти на це запитання: потрібні більш масштабні та, насамперед, репрезентативні дослідження серед студентської молоді.

Незважаючи на великий інтерес науковців до проблеми особистісних цінностей загалом і молоді зокрема, ми вважаємо особливо актуальним напрямком досліджень вивчення не лише ступеня важливості окремих груп ціннісних орієнтацій для сучасної молоді, чоловіків та жінок, а й ступінь усвідомлення цінностей.

У психології під ціннісними орієнтаціями розуміють відносно стійку, соціально обумовлену спрямованість особистості на певні важливі для неї цілі та на певні шляхи їх досягнення, що виражаються у вигляді будь-яких особистісних характеристик, патернів (шляхів) поведінки тощо, які є відносно незалежними від соціальних ситуацій [3].

У ряді досліджень встановлено сензитивність підлітків до формування ціннісної орієнтації як стійкої властивості особистості. У цей віковий період закладається здатність об'єктивно оцінювати себе і оточення, що найбільше впливає на формування патернів поведінки, які згодом вказують на позицію в житті дорослої людини. Провідною в цей час є навчально-професійна діяльність, у якій реалізується прагнення молодої людини до самовизначення і яка вважається інтелектуальним новоутворенням цього віку. Адже молодість – це період життя, в якому особистість стає готовою не стільки до самовизначення, скільки до життя як суб'єкта власної діяльності [2, 28].

Розвиток і формування особистості – це дуже складний поетапний процес, який відбувається під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Ціннісна орієнтація – це вибіркове ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, система установок і переконань, що виражається в її поведінці.

Питання про виникнення та динаміку ціннісних орієнтацій людини необхідно розглядати цілісно в поведінковій діяльності, оскільки йдеться про поведінку, яка є похідною від існуючої структури індивідуальних цінностей [4]. Крім того, формування ціннісних орієнтацій сприяє всьому процесу становлення особистості. Як один із елементів структури особистості, вони відіграють

вирішальну роль не тільки в регуляції поведінки, а й у формуванні переконань, світогляду та життєвого шляху, особливо на етапі становлення професійної трудової діяльності в молодості [2]., 28].

Формування ціннісних орієнтацій особистості молодого людини можна представити у вигляді трьох взаємопов'язаних фаз. На першій фазі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими людина користувалася раніше (тобто своїх власних). Життєвий досвід постає важливим джерелом ціннісних орієнтацій. На другому етапі засвоєння цінностей відбувається не тільки через створення цілісних функціональних одиниць емпіричних уявлень, а й комунікативних - через масову інформацію та пропаганду. Основою третього етапу є активність, яка виражається у внутрішньому ставленні особистості до об'єктивних умов власного життя [5, 227].

З метою дослідження ціннісних орієнтацій молоді нами була сформована вибірка із 50 студентів 3 курсу різних напрямків, («Філологія (іноземна)»), «Філологія (українська мова та література)», «Психологія», «Правознавство») та було проведено психодіагностичне дослідження.

Існує багато інструментів для вивчення індивідуальних цінностей людини, які класифікуються вченими за різними ознаками. Автори методики «Ціннісні орієнтації» О. Мотков і Т. Огнева структурували цінності на зовнішні та внутрішні, спираючись передусім на теорію самодетермінації особистості Е. Л. Дісі та Р. М. Руаяна. Згідно з цією теорією, більш сильне вираження зовнішніх або внутрішніх цінностей пов'язане зі ступенем задоволення первинних психологічних потреб індивіда: в автономії (самостійність і незалежність), в компетентності (ефективність) і в значущих міжособистісних відносинах. Задоволення цих потреб сприяє особистому розвитку, психічному здоров'ю та розвитку внутрішніх цінностей.

Погане задоволення базових психологічних потреб призводить до розвитку тривожних станів, проблем з психічним здоров'ям і більшої орієнтації на зовнішні цінності видимого благополуччя. Вони орієнтують людину

насамперед на ставлення оточуючих до себе, на оцінку своєї значимості в соціальному середовищі, тобто на егоїстичне соціальне самоствердження.

Внутрішні цінності орієнтовані більше на важливість інших у соціальному середовищі, але водночас також і на розвиток внутрішнього особистого світу, на самовираження у творчості, на безкорисливе та естетичне ціннісне ставлення до природи. Внутрішні цінності істотно більш всеосяжні та альтруїстичні, ніж зовнішні цінності, і близькі за змістом до матеріальних цінностей А. Маслоу, які втілюють потреби в самореалізації та любові.

Ряд особистісно значущих вимог до позиції батьків і т. д. Особистість - це спрямованість стійких мотивів, що лежать в основі орієнтації суб'єкта в соціальному середовищі і його оцінок ситуації. Вони можуть мати різний рівень свідомості, і з орієнтацією на певні значущі для особистості цілі не впливають автоматично на активні дії людини щодо їх досягнення в реальній дійсності. Особливо це може стосуватися молодих людей, які характеризуються досить сильними амбіціями, але часто не мають високої здатності до їх реалізації через недостатні знання, несформовані навички, переоцінку власних здібностей та ідеалізацію обставин реальної дійсності. Ця закономірність була виявлена нами в ході психодіагностичного дослідження, результатами якого були різноманітні показники осмисленості та реалізованості ціннісних орієнтацій особистості. Пріоритет внутрішніх цінностей над зовнішніми дозволяє стверджувати, що у молоді система цінностей саморозвитку переважає над системою цінностей самовираження, коли молоді люди схильні віддавати перевагу мотиву «бути» ніж мотиву «являтися». Навіть досить низькі показники конфліктності в реалізації всіх ціннісних груп виявляють як досить сприятливі внутрішні, так і зовнішні умови, за яких відбувається становлення особистості молодої людини. Перспективним для подальших досліджень вважаємо вивчення динаміки ціннісних орієнтацій студентів різних курсів та молодих спеціалістів.

1.2. Духовно-моральне виховання студентської молоді

Актуальною є проблема формування духовно-моральних цінностей молодого покоління в країні в період інтеграції до Європейського співтовариства. Дедалі очевиднішим стає вплив на студентську молодь молодіжної субкультури, відірваної від загальнолюдських духовно-моральних цінностей, багатовікового надбання української нації. Саме це спонукає сучасного вчителя формувати духовно-моральні цінності учнів у міру становлення кожного з них як особистості. На необхідності звернення до виховного досвіду народу, його моралі наголошується в державних програмах «Освіта (Україна ХХІ століття)».

«Українські діти», Концепції національного виховання, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепції сучасної української освіти, «Національна доктрина розвитку освіти, захисту моральності та формування здорового способу життя громадян».

Безперечно, духовно-моральний розвиток студентської молоді належить до національних інтересів нашої держави. Завдання педагогічних колективів університету – навчити студентів спілкуватися на основі моральних цінностей у гармонії з іншими людьми, собою та навколишнім світом. Така модель освіти має сприяти розвитку особистості та створенню умов для самореалізації людини. У сучасних умовах важливою є роль ВНЗ у формуванні повноцінної, морально-духовної особистості. Студентська молодь повинна вміти визначати діяльнісно-поведінковий рівень свого розвитку за позитивними і негативними проявами. Цей день характеризується дефіцитом особистих духовно-моральних цінностей у молоді, тому проблему потрібно вирішувати негайно.

Філософи, психологи та педагоги проводили дослідження духовно-морального виховання, прямо чи опосередковано розкриваючи різні аспекти формування духовно-моральних цінностей студентської молоді.

Розробка зазначеної проблеми ґрунтується на положеннях філософського вчення про цінності О. Дробницького, А. Здравомислова, М. Кагана, П.

Матвеевої; психологічні основи формування духовно-моральних цінностей студентської молоді розкрито в працях І. Бехо, М. Боришевського, С. Бубнова, О. Власенка, П. Ігнатенка, В. Москальця, В. Ядова; Духовний розвиток особистості є об'єктом дослідження вітчизняної педагогіки та психології у працях І. Беха, М. Бердяєва, М. Боришевського, Л. Виготського, І. Зязюна, М. Савчина, Є. Помиткіна, С. Яремчука, С. Ярмус та інші автори; питання розвитку моральної відповідальності учнів розглядалося в дослідженнях А. Петровського, М. Ярошевського, М. Савчини, Р. Лазара.

Проблему духовно-морального виховання учнівської молоді наука педагогіка вважає однією з провідних, адже від того, як людина визначає цінності, усвідомлює свою сутність, суттєво залежить усе її життя.

Проблема духовно-морального виховання є ієрархічною, охоплює абсолютний, громадянський, родинно-особистісний рівні, детерміновані взаєминами людини з її Творцем, з іншими людьми та з самою собою. Для України, яка перебуває у стані духовно-морального відродження, найважливішими завданнями є гармонійний розвиток духовних і фізичних сил молоді.

С. Ярмчук [20] духовність пов'язує з працею, спрямованою на саморозвиток, яка допомагає людині стати Людиною, зберігає її людяність.

На думку С. Ярмуса [21], духовність включає свідому діяльність людського духу, яка підносить людину до ідеалу добра, до того, що її підносить.

Таким чином, враховуючи думки науковців, помічаємо, що духовність є моральною культурою людства, а відродження духовності пов'язане з формуванням духовного та фізичного життя молоді на основі абсолютних цінностей, які наповнені з християнською культурою. А духовно-моральне виховання ґрунтується на загальному моральному законі людства – десяти Божих заповідях і двох головних заповідях Любові.

Досвід багатьох країн світу переконливо свідчить, що запорукою процвітання будь-якої нації є її здорова духовна сфера, адже висока духовність

формує людину. Через позбавлення людей духовності поширюється зневіра, бездуховність, розпуста, зростає злочинність, підлість і зрада, ненависть.

Проблеми людської та соціальної духовності завжди були і є в центрі філософської проблематики. Це цілком природно. На практиці поняття «духовність» і «духовність» мають кілька тлумачень, але завжди забувається їхнє первісне – святе походження – від Бога. Бог є любов. Кожна людина, маючи в собі Бога, є джерелом любові для інших. Духовна людина – це та, яка вірить, любить і шукає Бога, джерело добра. Чим частіший і міцніший зв'язок людини з Богом, чим багатша її душа, тим сильніше серце духовності в людині. Що таке душа людини, яке її серце, її спосіб життя, її поведінка. Тому ідея Бога повинна домінувати у свідомості людини, її душі. Духовне життя людини – це життя з Богом, зі Святим Письмом, з християнською вірою в безсмертя душі.

Духовність може існувати лише в таких людей, які визнають існування і безсмертя душі, її залежність від вищої істоти – Господа Бога.

Тому духовність – це гармонійне функціонування в собі богословських і моральних чеснот, що зумовлює гідну відповідь людини на дари Божої благодаті та вільну волю задовольняти волю Божу, щодня прагнучи наслідувати Ісуса Христа. Духовність – це релігійна або моральна культура душі, тобто коли людина відповідає за свої вчинки перед собою, ближнім і Богом. Духовність допомагає молодій людині усвідомити свою гідність і цінність людини, створеної за образом і подобою Божою, і потребу переходу від *homo sapiens* (людини розумної) до *homo animus* (людини духовної, духовного носія високої моральності). значення).

Без духовних потреб, моральності та відповідальності перед ближнім і цілим народом не можна набути духовності та просвітницької діяльності.

в 1996 році 28 червня прийнята преамбула Конституції України наголошує на відповідальності перед Богом, свідомості своєї совісті, попередніх, теперішніх і майбутніх поколінь, тому, щоб це зрозуміти, потрібно знати, хто такий Бог і його закон. відповідальність на практиці.

Духовні цінності пов'язані з релігією як зв'язок, зустріч і життя з Богом. А тому молода людина повинна правильно будувати свої стосунки з Творцем, вбачаючи в Ньому найвищий сенс свого існування. Кожна людина має природне право знати Бога та Його закони, тому це право не може бути обмежене жодним законом.

Категорія «мораль» трактується як «система людських цінностей, принципів, норм і правил поведінки та діяльності, що гуманно регулює взаємовідносини» [7]. Ідеали та моральні норми віками створювалися в кожного народу, утверджувалися й уточнювалися у практиці поведінки та стосунків. Нині все більше утверджується думка про те, що особливості різних історичних епох мали вплив на формування певних моральних понять, правил поведінки, ідеалів виховання під час становлення особистості.

Поняття «виховання» вживається в педагогічній літературі в широкому і вузькому розумінні. Виховання в широкому розумінні трактується як виховання, навчання, процес формування особистості та її підготовки до активної участі у виробничому, соціальному та культурному житті. Формування світогляду, морального обличчя, розвиток смаку, фізичний розвиток є більш вузьким значенням розглянутого визначення.

У філософському розумінні моральне виховання — це «виховна діяльність, спрямована на формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок, звичок поведінки, заснована на засвоєнні ідеалів, норм і принципів моралі, участі в практичній діяльності [15].

З педагогічної точки зору моральне виховання оцінюється як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку учнів з метою формування в них моральних якостей, що відповідають вимогам суспільної моралі [5].

Існують можливі трактування науковцями поняття «моральне виховання». Так, М. Фіцула вважає, що «моральне виховання – це виховна діяльність, спрямована на формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки, що ґрунтується на засвоєнні ідеалів, норм і принципів моралі,

участі в практичній діяльності [16]; І. Гончаренко визначає, що це «цілеспрямований процес формування моральної свідомості, морального почуття та моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології» [5]; А. Кузьмінський трактує його як «вивчення теоретичних основ моралі, формування моральних уявлень, досвіду поведінки та діяльності, що відповідає моральним вимогам нашого суспільства» [7].

Підсумовуючи суть попередніх роздумів, приходимо до висновку, що моральне виховання – це багатогранний, цілісний системний процес, який забезпечує формування моральної свідомості особистості, її чуттєво-емоційної сфери, гуманного ставлення до навколишньої дійсності, здатності до творчої діяльності особистості. створювати гуманні стосунки з людьми, розуміти і творити добро і красу в житті

Таким чином, проаналізувавши думки та трактування щодо сутності та особливостей поняття «моральне виховання», приходимо до висновку, що моральне виховання – це процес засвоєння моральних цінностей та ідеалів, засвоєння моральної культури, формування моральної особистості. культури. моральне почуття, стійкі моральні якості та навички моральної поведінки.

У сучасних наукових уявленнях моральне виховання характеризується такими поняттями: «мораль», «мораль», «моральна свідомість»,

«моральні почуття», «моральні звички», «моральна орієнтація». Щоб ґрунтовно розкрити сутність процесу морального виховання, розглянемо сутність суміжних понять:

□ мораль — специфічний вид регулювання відносин між людьми, спрямований на їх гуманізацію на засадах загального блага;

□ моральність – внутрішня налаштованість індивіда діяти за совістю і свободою, волею;

□ моральні почуття - почуття, в яких виявляється стійке ставлення людини до суспільних подій, до інших людей і до самої себе;

□ моральна свідомість – якість, що відображає реальні стосунки та регулює моральну сторону діяльності людини;

□ моральні звички – стійкі форми поведінки, які є внутрішньою потребою особистості і проявляються в будь-якій ситуації та умовах;

□ моральна спрямованість – стійка соціальна позиція особистості, яка ґрунтується на світоглядній основі мотивів поведінки і проявляється в різних умовах як індивідуальна характеристика;

□ моральна вихованість – одинична характеристика особистості, що характеризується певним рівнем сформованості морально-ціннісної сфери особистості;

□ моральні цінності - вибіркова, відносно стійка система орієнтації індивідуальних інтересів і потреб на загальнолюдські моральні норми.

Регулятором молодіжних стосунків у суспільстві здебільшого є ціннісні орієнтації, що виражаються в морально-етичних ідеалах, переконаннях, принципах, почуттях, духовних цінностях, які сприймаються і переживаються особистістю та виконують орієнтаційну, регулюючу, проектувальну функції у студента. молодість. А саме ціннісні орієнтації, на нашу думку, є одним із найважливіших структурних компонентів особистості, оскільки утворюють своєрідну вісь свідомості [1], забезпечуючи стійкість особистості, певний тип наступності. поведінки та діяльності, які виражаються в спрямованості потреб та інтересів.

Встановлено, що стійка система ціннісних орієнтацій дозволяє людині жити цілеспрямовано та продуктивно. Сформовані цінності і норми поведінки дають людині можливість довіряти собі, розвивати і критично осмислювати цінності з метою формування ідентичності.

Варто зазначити, що сучасна освіта характеризується новими підходами до вирішення проблем, зумовлених викликами часу. Основним завданням сучасної вищої школи є формування гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості. Практика показує, що важливе місце в процесі формування особистості, що формується, займає духовно-моральне виховання, яке формує у наставників моральні норми почуттів і моральної поведінки. Безсумнівно, моральна самосвідомість педагога характеризується його честю та гідністю.

Учитель відповідає за формування особистості в людині, саме йому необхідно формувати культуру моральних стосунків і спілкування, незважаючи на соціальні проблеми. Тому в системі моральних стосунків педагогічного середовища важливу роль відіграє взаємодія вчителя та учнів, заснована на взаєморозумінні та повазі, шанобливому ставленні вчителя до традицій колективу, підтримці вчителя. гідність кожного учня.

Викладач вищої школи має формувати у студентів загальнолюдські норми гуманістичної моралі: доброту, взаєморозуміння, милосердя, довіру до можливостей, а також сприяти усвідомленню того, що моральні цінності є основою правопорядку. Проводячи лекції у спілкуванні, проводячи диспути, дискусії зі студентською молоддю, викладач має сприяти розумінню студентами сутності моралі та етики, цінностей та ідеалів, етичних норм поведінки українців.

Найважливішими завданнями духовно-морального виховання учнівської молоді є: формування розуму; створення власних ідеалів і чеснот, заснованих на розумі та вірі; усвідомлення стану, в якому: розуміння молоді людини буде домінувати вірою і керуватися чесною мудрості, яка зобов'язує розум ретельно шукати істину; у волі, любові, яка буде керуватися чесною справедливості, яка говорить волі бажати істини, знайденої розумом; у почуттях-надії, яка керуватиметься чеснотами мужності й поміркованості, що контролюватиме почуття в небажаній ситуації і стримуватиме нахили злих почуттів; створення держави, де розум, віра і совість керуватимуть усіма рухами волі.

Моральними цінностями ми вважаємо різноманітні форми вираження моральних вимог: моральні норми і принципи, моральні ідеали, поняття добра, справедливості, честі, гідності, обов'язку, моральні якості особи, характеристики вчинків, діяльності та стосунків, Моральні цінності також корисні для людини, яка їх обирає, і для його оточення, на яке впливає такий вибір.

Цінностями в міжособистісних стосунках є добро і справедливість, орієнтовані на створення умов, що забезпечують мир і злагоду між людьми, захист життя людини. Добра воля не лише висвітлюється змістом, який базується

на вищих цінностях, але й утверджує їх у світі, в усіх сферах людського буття [4].

Важливим є також формування ціннісного ставлення особистості учня до суспільства і держави, до себе і людей, до природи, творчості і мистецтва, яке має проявлятися в особистісному зростанні кожної людини, формуванні громадянина України, що здатний проявити національну гідність, успішно реалізовувати себе в суспільстві як сім'янин, професіонал, носій культури.

В умовах вищих навчальних закладів духовно-моральне виховання студентської молоді має здійснюватися щоденно, використовуючи різноманітні засоби, форми і методи. Так, К. Ушинський [17] вважав, що кожен народ має свою мету виховання, свій ідеал людини і повинен відтворювати цей ідеал у вихованні. В. Сухомлинський закликав формувати в душі учня загальнолюдські форми моральності, пробуджувати його щирість, чуйність, порядність, доброту, людяність [14].

Нині в умовах становлення громадянського суспільства актуальною є проблема розвитку відповідальності студентської молоді. Відповідальність характеризується здатністю людини об'єктивно сприймати дійсність, співвідносити її з особистими цінностями та діяти відповідно до цього [10]. Безумовно, відповідальність є регулятором мотивів поведінки, внутрішнім стрижнем індивідуальної дисципліни та самодисципліни, що не дозволяє розглядати та використовувати свободу як вседозволеність. Моральна відповідальність – це самосвідома відповідальність особистості, яка включає дотримання суспільних норм поведінки, правильне розуміння інших, прояв поваги до них, уміння керувати своїми потребами та вчинками [6]. Формування моральної відповідальності особистості включає розвиток свідомого і послідовного виконання взятих на себе зобов'язань, розумного дотримання прийнятих моральних і правових норм, відповідальності перед собою і колективом за дії і вчинки.

Здійснюючи виховну роботу у ВНЗ, у студента необхідно формувати відповідальність за себе та інших, дотримуватись принципів моралі, правильно й гідно обирати шляхи досягнення поставленої мети.

Велике значення в духовно-моральному вихованні студентської молоді має позааудиторна робота [16] - різноманітна виховна та виховна робота, метою якої є задоволення інтересів і побажань учнів, заснована на різноманітних формах організації навчального та виховна діяльність, серед якої велике значення нині мають колективні спільні справи (в них беруть участь усі студенти – обговорюють пропозиції, вибирають справи, планують і виконують роботу, несуть відповідальність за результати). Методика колективного творчого виховання була розроблена та апробована І. Івановасом [19] з метою створення колективу студентів у середовищі, що сприяє формуванню особистості. Згуртованість такого колективу вимірюється досягненнями особистості - моральними і творчими, - мотивами і вчинками, цінностями і цілями, інтересами і потребами, ідеалами і самооцінкою.

Як показує досвід роботи зі студентською молоддю, диспути, дискусії та дебати є ефективними у морально-духовному вихованні, спонуканні до конструктивного сприйняття минулого і сьогодення, відстоюванні своєї точки зору і рішень, відстоюванні власної та поваги до альтернативної точки зору. , запитує та відповідає, адекватно оцінює ситуацію та швидко приймає рішення, формує культуру поведінки та спілкування, оцінює ставлення до себе та опонентів. Обговорювати та дискутувати можна на теми: «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», «З чого починається дружба та вміння дружити?», «У чому цінність життя?», «З чого починається дружба та вміння дружити». ідеал сучасної молоді людини»,

«Духовна людська краса», «Вчись цінувати любов». Що це означає?», «Самореалізація, самоорганізація, самодисципліна, відповідальність – як сформувати ці якості?», «Про мету життя та шляхи її реалізації» та інші.

В умовах навчання людина починає набувати стійких моральних якостей лише тоді, коли цьому сприяють умови, її становище в колективі, значущість

соціальної ролі, яку вона виконує. Вся система вищої освіти повинна виховно впливати на формування моральних взаємин, під час яких студентська молодь могла б відчувати задоволення, приносячи радість людям своєю поведінкою та вчинками, творячи добро, відповідаючи за результати своєї діяльності, вміння володіти та керувати собою. При цьому учень повинен добре засвоїти моральний досвід людства, прийняти загальнолюдські та національні моральні цінності як особистісні орієнтири цінностей.

Тому проблема формування духовності та моральності в студентській молоді є надзвичайно важливою та актуальною на сьогоднішній день. Духовно-моральне виховання студентської молоді – це цілісний процес засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки. Великий вплив на формування духовності та моральності особистості має суспільство, сім'я як соціальний інститут, вища освіта.

Головним завданням вищої освіти є виховання людини, особливо духовно багатой та національно свідомой. Важливу роль у цьому відіграє позааудиторна виховна робота з учнями, організована у таких формах: колективні справи, дискусії, диспути, диспути, інтелектуальні вечори, науково-практичні конференції, проектна діяльність тощо.

Враховуючи потреби України у відродженні духовності молоді та усвідомленні її національної належності, навчальні заклади мають забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом християнської моралі та національної духовності, що сприяло б формуванню свідомість Українці, бо на першому місці Бог і Україна, повинні виховувати свою душу, чесний і сильний характер, совість, громадянські, моральні та надприродні чесноти, заохочувати молодь у співпраці з Богом ставати корисною для свого народу.

Досвід багатьох країн світу переконливо свідчить, що запорука процвітання нації полягає в її здоровій духовній сфері, адже високий рівень духовності формує людину. Позбавлення людей духовності призводить до поширення зневіри, бездуховності, аморальності, зростання злочинності,

підлості та зради, ненависті. Для України, яка перебуває в стані духовно-морального відродження, найважливішим завданням є гармонійний розвиток духовних і фізичних сил молоді.

Результати досліджень. За останні 20 років у навчальних закладах Галичини вперше серед українських навчальних закладів склалася цілісна система вивчення проблем християнської етики. Метою вивчення предмета є сприяння духовності, духовно-моральне становлення молоді на засадах християнсько-етичних переконань, виховання доброти, людяності, милосердя, чесності та працьовитості, виховання духовно багаті особистості, яка усвідомлює свою відповідальність перед Богом і Батьківщиною. Навчальні заклади повинні наповнювати всі сторони виховної роботи духовним змістом, адже лише інтелектуальний розвиток не принесе людині повного щастя. Христос не випадково вчив: «Яка користь людині, якщо вона весь світ переможе, а душу свою погубить?» (Матвія 16:26).

Проблеми духовності людини і суспільства завжди були в центрі філософських систем. Це абсолютно природно. На практиці терміни «духовність» і «духовність» зараз мають кілька тлумачень і вживаються в різних контекстах, але завжди забувається про їх первинне – сакральне походження – від Святого Духа. Святий Дух є третьою особою Бога, а отже і самим Богом, Він вічний, всюдисущий, всезнаючий і всемогутній. Святий Дух, який веде нас як християн, створює в нас нове життя, щоб прийняти рішення згідно з розумом Господа.

Бог є любов (1 Івана 4:7-8). Кожна людина, яка має в собі Бога, є джерелом любові для інших. Духовно-моральне виховання формує духовність людини. Християнська духовність – це залучення людини до божественного через віру, надію та любов. Духовність – це збереження родових морально-духовних традицій. Духовність – це життя людини у Святому Дусі. Людина є духовною істотою, бо народжена від Бога Духа. Таким чином, вона керується Святим Духом. Бог створив дух у людині. Тому духовна людина – це та, яка вірить, любить і шукає Бога – джерело добра. Чим частіший і міцніший зв'язок людини

з Богом, тим багатша її душа, тим сильніше духовне серце людини. Що таке душа людини, яке її серце, її життєвий шлях, її поведінка. Тому ідея Бога повинна домінувати в свідомості людини, в її душі. Духовне життя людини – це її життя з Богом («Бог є Дух»), зі Святим Письмом, з християнською вірою в безсмертя душі та день Страшного суду Божого. Воно починається в душі і стосується душі і йде до Найвищого Духа – Бога у Святій Тройці.

Духовність можна знайти лише в тих людей, які усвідомлюють присутність, безтілесність і безсмертя душі та її залежність від вищої істоти – Господа Бога. Отже, духовність – це стиль релігійного життя, гармонійна дія в людині богословських і моральних чеснот, що спричиняє гідну відповідь людини на дари Божої благодаті та харизми Святого Духа, і йде з вільної волі до виконувати волю Божу і щодня старатися наслідувати Ісуса Христа та Його Пресвяту Матір. Духовність – це релігійна або моральна культура душі, тобто коли людина відповідає за свої вчинки перед собою, ближнім і Богом. Духовність допомагає людині усвідомити свою гідність і цінність як особистості, створеної за образом і подобою Божою, та потребу переходу від Homo Sapiens (людина розумна) до Homo Animus (духовна особа – носій високоморальних духовних).).

В умовах становлення і розвитку незалежної Української держави особливо гостро постає проблема духовного відродження народу на засадах християнської моралі. Християнство є традиційною релігією українського народу і формує духовну культуру українців понад 1000 років. Без духовних потреб, моральної відповідальності перед ближнім і перед цілим народом, без патріотичних почуттів неможливо досягти ні духовності, ні просвітницької діяльності.

У преамбулі Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року, наголошується на усвідомленні відповідальності перед Богом, своєю совістю, минулими, теперішніми та майбутніми поколіннями, а тому треба знати, що таке Бог і Його закон, щоб це робити перед визнавати відповідальність на практиці.

Духовні цінності пов'язані з релігією як зв'язком, а також зі зустріччю і життям людини з Богом, який єдиний для всіх, а тому людина повинна правильно будувати свої відносини з Творцем і бачити в ньому найвищий сенс його існування. Кожна людина має природне право пізнати Бога та Його закони, тому це право не може бути обмежене у навчальних закладах.

Духовність людини сприяє моральному вихованню, яке є безперервною працею над формуванням душі і тіла людини для досягнення повного сопричастя з Богом. Метою виховання християнської етики є виявлення, формування і розвиток природних і надприродних дарів душі і тіла аж до усвідомлення єдності людського життя із законами Божими. Християнське виховання є невід'ємною частиною національного виховання.

Християнська етика - це наука про людську моральну доброту, заснована на абсолютних цінностях, пронизаних християнською культурою. Його основи висвітлюються ще в 4 столітті в працях учителів церкви святих Василя Великого і Августина. та у творі київського князя Володимира Мономаха «Повчання дітям» 1117 р. Традиційними ознаками ідеалу української людини є: віра в Бога, у Божий промисел, пошана до старших, лагідна вдача, щирість, гостинність, працьовитість, духовність. аристократизм (не визнаний Господь, а Господь Бог), гуманне ставлення навіть до ворогів, перевага духовного над фізіологічним у сімейному житті, любов до вітчизни та народу.

Християнська етика – це віра, надія і любов людини до добра. Християнська етика — це наука про людську моральну доброту, що ґрунтується на Божому Об'явленні, яке міститься у Святому Письмі (Біблії) та Священному Переданні (Церковному Переданні).

Християнська етика - це наука про людську моральну доброту, заснована на абсолютних цінностях, пронизаних християнською культурою. Християнська етика базується на універсальному моральному законі людства – десяти Божих заповідях і двох головних заповідях любові, а також на актах милосердя до душі й тіла інших, євангельських порадах і заповідях блаженства. Закликає шанувати Бога думками, словами і вчинками, а також шанувати батьків, своє життя та

життя інших, чистоту, власність, честь, славу, гідність і почуття. Християнська етика ґрунтується на «золотому» моральному правилі Ісуса Христа: «Чого тільки бажаєш від інших, те й роби їм» (Мт. 7, 12) та оригінальному моральному законі «Не роби ближньому нічого», чого не робиш сам» [3].

Найважливішими завданнями у духовно-моральному вихованні учнівської молоді є: розумове формування; створення власних ідеалів і чеснот, заснованих на розумі та вірі; усвідомлення стану, при якому: в розумі людини панує віра і керується нею чеснота мудрості, яка спрямовує розум на старанний пошук істини; у волі - любов, керована чеснотою справедливості, яка спрямовує волю до бажання істини, знайденої через розум; у почуттях - надія, керована чеснотами мужності та стриманості, які контролюють почуття в небажаній ситуації та приборкують тенденції злих почуттів; встановлення стану, в якому розум, віра і совість визначають усі рухи волі.

Формуються засоби християнської етики: досконале сумління (совість), яке реагує на будь-яке зло і наказує людині направляти заподіяне зло; Теологічні (Божі, надприродні, пройняті) чесноти: віра, надія, любов; моральні чесноти (природні, набуті): мудрість, мужність, стриманість і справедливість; Громадянські чесноти: чесність, ощадливість, дисциплінованість, акуратність, ввічливість, всепрощення, патріотизм.

Такі категорії християнської етики, як: добро, зло, гідність, честь, цінності, щастя, відповідальність, справедливість, совість, чесноти, гріх, свобода та відповідальність відображають особливості національної самосвідомості.

Християнська етика закликає шукати вищого блага (блага) не лише через власну духовну діяльність, а й на основі формування духовного світогляду, який відображено у вічних істинах, відкритих Богом у Святому Письмі, особливо в , розкриває істини про: створення світу; Створення людини за образом і подобою Божою; спокута (порятунок) людства; Останні речі (смерть, суд, пекло, рай). Християнська етика — це етика беззастережного підпорядкування волі Божій, об'явленій через Ісуса Христа.

Християнська етика є спільним вченням усіх християнських конфесій України і має на меті: донести до слухачів моральне вчення християнства, яке містить загальнолюдські цінності; навчати молодь принципам правди – «і пізнаєте правду, і правда вас вільними зробить» (Ін. 8:32); Свобода, про яку наголошував наш Кобзар: «у нашім домі правда, сила і воля» та екуменізм за принципом: «Один Господь, одна віра, одне хрещення» (Еф. 4, 5); виховувати в молоді низку моральних чеснот: мудрість, мужність, справедливість, стриманість, милосердя, миролюбність [3].

Християнська етика є ефективним виховним інструментом для виховання богословських, моральних і соціальних чеснот. Це сприяє розумінню людиною Бога як найвищого блага. Особиста християнська етика наголошує на вірі та шануванні Бога. Вона відкриває шлях до мети через молитву, через любов до Бога і ближніх. Християнська етика сприяє утвердженню національної свідомості та шанує людську гідність. У ній досліджується поведінка людини як вільної істоти до кінцевої мети – досягнення Царства Божого, про що наголошує наш Спаситель: «Шукайте найперше Царства Божого та правди Його, а все це вам додасться» (Мт. 6, 33). Основою цієї науки є відповідальність перед Творцем за великий дар свободи [3].

Християнська етика – це віра, надія і любов до добра. Воно визнає об'єктивність добра і зла, чеснот і пороків і може бути розпізнаним і визнаним неупередженим природним розумом. Насправді вся об'єктивна етика водночас є християнською.

Духовно-моральне виховання є альтернативою суспільству, яке оточує нашу молодь. Інформація, яку молодь отримує із засобів масової інформації, телебачення, сучасної літератури, штовхає її на насильницькі, агресивні методи вирішення своїх проблем. Наркотики, алкоголь, розпушта – це втеча від реальності. Тому християнська етика може стати для них шляхом до справжньої реальності через дотримання законів Божих.

Християнська етика сприяє формуванню духовності як життя людини у Святому Дусі. Духовність – це визнання людиною семи дарів Святого Духа:

мудрості; Дух; поради; фортеця; Знання; благочестя; Страх Божий (Іс. 11:2). Це допомагає людині зберегти дев'ять плодів Святого Духа: любов; радість; Мир; Терпіння; доброзичливість; співчуття; вірити; Лагідність; Помірність (див. 5:22-23). Духовність – це причетність людини до святості та досконалості. Духовна людина визнає себе образом і подобою Божою. Духовність – це уявлення людини про себе як про єдність тіла, душі та духу. За допомогою сформованої духовності людина усвідомлює свою гріховність, потребу в покайнанні та наверненні до Бога.

Духовність – це дотримання та виконання Божих заповідей, милосердя до душі та тіла інших людей. Воно виявляється в християнах, які постійно розмірковують над Словом Божим, шанують його, читають Святе Письмо та втілюють його настанови в житті. Духовність – це життя християнина в молитві та добрих справах.

Духовна людина – це та, яка ставить Бога на перше місце у своєму житті, бо знає, що без Бога не дійде до порогу. До духовних належать люди, які щиро вірять у Бога, тобто беззастережно приймають усе, що Він об'явив у Святому Письмі та додав до нього Церква. Людина, яка визнає і поважає Церкву Христову як Матір, яка веде нас до Царства Небесного, є духовною. Це людина, яка готова віддати більше, ніж бере. Духовна людина – це людина, яка постійно шукає істину, шукає Бога і відкриває Його у світі та в інших людях.

Людина, яка не надто прив'язана до матеріальних благ, духовна; намагається бути скромним, тихим, покірним, лагідним, скромним; йде середнім шляхом у житті, визнаючи свою гріховність, внутрішньо оплакуючи свої гріхи, якими ганьбить Бога і ближніх; прагне жити в милосерді, чистоті серця, в мирі з Богом, ближніми і самим собою; прагнути бути голодними і спраглими правди і справедливості і не боятися переслідувань, переслідувань, зневаги і наклепів.

Справжня духовність базується на міцних розумових основах і міцній основі віри. Тому духовність є основою освітньої реформи згідно з Державною національною програмою «Освіта» (Україна – XXI століття). Духовність покликана відродити шляхетність, допомогти кожній людині стати морально

зрілою, досконалою та відповідальною особистістю, допомогти народу стати нацією.

Християнська етика є універсальним засобом духовно-морального виховання молоді. Тому сьогодні так важливо для християн усіх конфесій докласти максимум зусиль для їх впровадження в освітній процес. Крім того, з 2010 року предмет та його програма затверджені Міністерством освіти і науки України для поширення в усіх класах загальноосвітніх навчальних закладів України.

Згідно з результатами опитування Інституту Горшеніна «Моральність і життєві цінності українського суспільства», проведеного 13 грудня 2009 року, українців найбільше хвилюють такі зміни суспільної моралі, як: вживання наркотиків (62,4%), алкоголізм (61,9%), грубість у поведженні з людьми (58,7%) та хабарництво (56,1%). Другі за значимістю проблеми: збагачення за рахунок бідних (43,2%), зневажливе ставлення до людей похилого віку (42,7%), байдужість до проблем інших (35,7%), проституція (30,2%). Приблизно кожного п'ятого українця хвилюють аморальність на телебаченні (22,4%) і зростання кількості розлучень (21,8%).

На високому рівні духовно-моральне виховання студентської молоді, пропаганда здорового способу життя здійснюється в Національному університеті «Острозька академія», Українському католицькому університеті, Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького та Національному університеті ветеринарної медицини імені С.З. Львів здійснив медицину та біотехнологію. Гжицького та Національного лісотехнічного університету України.

1.3. Моральні орієнтації студентської молоді в контексті діалогу культур

Потужні канали культурного діалогу в ХХІ столітті. став масовим явищем туризм, мобільні технології (від телефонів до Інтернету), телебачення, мова, мода, стиль життя, економічна поведінка тощо. Завдяки їм молодь пізнає навколишній світ, може обрати новий спосіб життя, нові звички, нові технології, отримуючи інформацію майже в режимі реального часу. Діалог культур – це проникнення в систему цінностей тієї чи іншої культури, повага до них, подолання стереотипів, синтез самотнього та чужого. Звичайно, обмін духовними цінностями, ознайомлення з культурними досягненнями інших народів збагачує особистість. У процесі взаємодії кількох культур (прямої чи опосередкованої) виникає можливість порівнювати досягнення, їх цінності, є можливість запозичувати культуру, спосіб життя, мислення, поведінку тощо інших. На характер взаємодії впливає не тільки рівень розвитку кожної культури, а й конкретні історичні умови, а також сторона поведінки індивіда, його розуміння того, які цінності, моральні норми і орієнтири він сприймає з цієї культури.

Моральні проблеми індивідуального і суспільного життя досить добре розроблені в соціальній психології та психології особистості. Загальні тенденції засвоєння моральних норм і «своїх» детально досліджено в працях психологів (Л. Божович, О. Кульчицька, В. Мучіна, Є. Суббоцький, С. Якобсон та ін.). А. Бандура, І. Бех, М. Боришевський, І. Булак, З. Карпенко, Л. Кольберг, Д. Леонтьєв, С. Максименко, В. Москалець, Ж. Піаже, С. Рубінштейн, Н. Чепелева, С. Якобсон та ін. простежується логіка переходу зовнішньої морально-етичної настанови в особистісну норму. Проте все ще бракує досліджень моральних орієнтацій молоді загалом і студентства зокрема в сучасних умовах наростаючого міжкультурного діалогу.

У кожному суспільстві існує одна (або кілька) систем цінностей і значень, які вказують на те, які моделі поведінки схвалюються і засуджуються, а які з

загально визнаних є найбільш схвалюваними і бажаними. Активно поширювані школами, ЗМІ та церквою, вони є керівними принципами для законів і концепцій правосуддя, які захищаються судами, поліцією та міліцією.

Мораль і моральність – не надто популярні поняття в наш час. Слід зазначити, що моральні норми відігравали не меншу роль у розвитку людини, ніж праця. Найчастіше під моральними нормами розуміють ті норми поведінки, які прийняті в суспільстві, норми, яких повинні дотримуватися всі члени суспільства. Однак норми і мораль поведінки окремого суб'єкта - це зовсім різні поняття. Найважливіша відмінність між ними полягає в тому, що норми поведінки є зовнішньою складовою моралі, а мораль — внутрішньою, особистою для кожної людини. Моральності не можна навчити людину так, як, наприклад, навчити її правильно поводитися за столом або правильно говорити. Мораль – це межі, які ставить собі людина, і чим більше таких меж, тим моральніша людина.

Моральна культура, як і будь-яка соціальна культура, має два аспекти: 1) цінності і 2) правила. Моральні цінності стародавні греки називали «етичними чеснотами». Стародавні мудреці головними чеснотами вважали розсудливість, мужність, доброзичливість і справедливість. В іудаїзмі, християнстві та ісламі вищі моральні цінності пов'язані з вірою в Бога і ревним поклонінням йому. Чесність, вірність, повага до старших, працелюбність і патріотизм є моральними цінностями в усіх народів. І хоча в житті люди не завжди демонструють такі якості, люди їх досить високо цінують і поважають тих, хто ними володіє. В якості етичних ідеалів функціонують цінності, представлені в абсолютно повному і завершеному вираженні.

Моральні правила - це правила поведінки, орієнтовані на заявлені цінності. Вони різноманітні; кожен індивід у культурному просторі (свідомо чи несвідомо) обирає ті, які йому найкраще підходять. Серед них можуть бути такі, що не схвалені іншими. Проте в кожній більш-менш стабільній культурі існує система загально визнаних моральних норм, які традиційно вважаються обов'язковими для всіх. Такі приписи є моральними нормами, їх вибір є складною

психологічною проблемою особистості. А в умовах міжкультурного діалогу це стає ще складнішим, адже потрібно орієнтуватися не лише на власні, а й на цінності та норми іншої культури.

Зараз процес глобалізації та міжкультурного діалогу, який досить інтенсивно розгортається у планетарному масштабі, впливає не лише на економічну, політичну, соціокультурну сфери існування молоді, а й вносить суттєві зміни в її спосіб життя. Дослідники виділяють дві основні тенденції цього процесу: з одного боку, глобалізація стилю життя, поширення загальних ознак існування цивілізованих людей, з іншого боку, чітка тенденція до збереження унікальної національної самобутності культури та мови. . традиції та національний менталітет. Цей подвійний процес відбивається також на тих сторонах людського буття, які пов'язані із засвоєнням основних культурних цінностей і моральних норм для різних верств населення і соціальних груп.

Діалог культур гостро поставив проблему цінностей і ціннісних орієнтацій особистості. У міжкультурному діалозі важливо бачити універсальні цінності, які ці культури поважають. Важливу роль у розвитку світового соціокультурного процесу відіграє діалог західної та східної культур. У цьому діалозі Україна є своєрідним містком, що з'єднує східні та західні культурні традиції, країни Північної та Східної Європи. Сьогодні як східна культура (йога, стародавня китайська оздоровча гімнастика та китайські ресторани, японські суши-бари, аюрведична косметика, східні цілющі чаї тощо), так і західна культура (торгові центри, торгово-розважальні комплекси, фастфуд) все більше проникає в наше повсякденне життя. життя. культура). життя і спосіб життя. , попкорн тощо). Молодь є активним споживачем цих культурних інновацій. Новітні тенденції подвійно впливають на особистість, її формування та становлення. З одного боку, прогрес науки і техніки, перебування в полі діалогу різних культур призводить до появи нових економічних, моральних, правових та інших відносин, які в свою чергу вимагають підвищення морально-культурного рівня, поглиблення і розширення кругозір, формування моральних якостей, умінь, навичок, своїх обов'язків та усвідомлення особистої відповідальності. По-друге,

об'єктивні зміни в різних аспектах життя молоді ускладнюють процес її морального становлення, породжують нові конфлікти та проблеми, внаслідок чого посилюється асоціальна поведінка.

Як справедливо зауважує Ю. Шайгородського, східна та західна ціннісні парадигми базуються на різних ціннісних домінантах. Для східної традиції характерне утвердження єдності людини і суспільства, домінування таких норм і правил поведінки особистості, як справедливість, людяність, щирість, людяність, повага до батьків і старших. Сімейні, релігійні цінності і норми займають особливе місце в процесі соціалізації особистості. Західна традиція характеризується антагонізмом особи і суспільства, пріоритетом індивідуальних цінностей над суспільними. Порівнюючи цінності західної та східної культур, він дійшов висновку, що культура західного типу має такі цінності, як індивідуальність, гроші, ефективність, пріоритет, агресивність, повага до молоді, рівноправність жінок і чоловіків у суспільстві. первинний. Соціалізація особистості тут пов'язана насамперед зі зміною соціального середовища і світу. У східній культурі домінують колективна відповідальність, скромність, повага до старших, патріотизм, материнство, авторитаризм. Основна спрямованість соціалізації особистості не на зміну світу, а на зміну себе, самовдосконалення в рамках запропонованих парадигм [4, с. 45].

Розглядаючи процес становлення і розвитку особистості, важливо визначити, чим наповнений її духовний світ - якими цінними настановами, намірами, настановами, моральними цінностями. Адже моральні орієнтації як глибинні орієнтації, ціннісні орієнтації особистості створюються і структуруються в процесі її взаємодії та стосунків з іншими людьми в певному соціокультурному просторі.

Нинішнє молоде покоління дуже відрізняється навіть від попереднього. Його соціальний портрет, прагнення, ціннісні орієнтації мають мозаїчний характер, навіть суперечливі. Потреба у вищій освіті молоді сьогодні має особливо сильне соціальне забарвлення. Молоді люди знають, що отримання вищої освіти в багатьох країнах сприймається як символ вищих споживчих

стандартів і способу життя середнього класу. Значення вищої освіти зростає ще й тому, що вона задовольняє зростаючі соціальні потреби молоді та її прагнення до подальшого духовного та інтелектуального розвитку. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді відображають нову економічну, соціокультурну реальність з її суперечливістю та складністю життя.

Студентська молодь є предметом широких психологічних досліджень як у нашій країні, так і за кордоном. Це пояснюється тим, що входження України в нову економічну систему ринкових відносин робить як ніколи актуальною підготовку висококваліфікованих спеціалістів для різних галузей економіки, освіти та культури країни на рівні, що відповідає світовим стандартам. При цьому студент постає як одна з важливих фігур майбутнього суспільства, його поступального розвитку та демократичних перетворень. Студентська спільнота, як суб'єкт трансформаційних суспільних трансформацій, з одного боку, намагається повноцінно брати участь у житті суспільства та якнайшвидше інтегруватися в існуючий порядок, соціалізуватися, з іншого – готується виконувати роль рушійної сили, яка прагне трансформувати усталений порядок і виступати провідником соціально-економічних, культурних, інноваційних змін, технічного прогресу.

Соціальні зміни в Україні за останні двадцять років, значні інституційні зміни та запровадження ринкових механізмів спонукали молодь до переосмислення та переоцінки соціально-політичної, економічної та правової ситуації в країні, за її межами. змінюються їхні ціннісні орієнтації та мотиви поведінки. У рамках нової парадигми соціально-економічного розвитку суспільства відбувається зміна системи ціннісних орієнтацій особистості. Економічний лібералізм, конкуренція, прагнення до наживи тощо. неоднозначно впливає на мораль, ціннісні орієнтації особистості. З одного боку, вони заохочують ініціативу, розширюють можливості розвитку людських здібностей і творчої діяльності. Водночас розвиток економічного лібералізму та конкуренція за наживу призводять до загального відчуження, психічних

розладів, неврозів тощо. В умовах ринкових відносин людина змушена постійно «переоцінювати» свої орієнтації, що посилює загрозу екзистенційного вакууму.

Результати дослідження ціннісних орієнтацій, проведеного в лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г.С.Костюка НАН України за темою дослідження «Соціально-психологічні основи формування суб'єкта економічної соціалізації» (2008-2011) доведено, що процеси демократизації та ринкові відносини наповнюють новим змістом ціннісні орієнтації молоді, спонукають її до перегляду своїх цінностей, створюють нову ієрархію ціннісних орієнтацій. З одного боку, переосмислюються такі поняття, як держава, економіка, свобода, гроші, особистість, демократія, право тощо, які відіграють велику роль в умовах діалогу різних культур. Крім того, активно переглядаються життєві стратегії, цілі та орієнтири. Завдяки прямому та опосередкованому діалогу культур масова свідомість молоді збагачується такими цінностями, як свобода вибору переконань, недоторканність приватної власності, невтручання держави в приватне життя громадян. Так звані традиційні цінності - відповідальність, толерантність, справедливість та ін. – наповнюється новим змістом. Є тенденція зростання «попиту» на деякі цінності радянських часів, особливо на стабільність і порядок, але це нове трактування.

З іншого боку, значення загальнолюдських цінностей у змісті та показниках сучасної молоді, як і раніше, простежується в тенденції надання пріоритету оздоровчим цінностям. Більша увага приділяється цінностям матеріального добробуту, враховуючи наростання явищ економічної кризи. Трансформація суспільного життя висунула на перший план цінності особистісного рівня, які забезпечують потреби та комфортне існування. Величезну роль у життєвому світі молоді відіграють проблеми мікрорівня, сприйняття навколишнього світу крізь призму особистих інтересів. Перш за все вони дбають про сім'ю, здоров'я, кар'єру, матеріальні блага, освіту.

При цьому дещо відходять на другий план моральні основи буття, які служать життєвим орієнтиром, основою вибору діяльності та підлеглих цілей. Таким чином, за останні роки зменшилася кількість українців, які вважають

мораль важливою життєвою цінністю, важливим регулятором життя. Це підтвердило дослідження Інституту Горшеніна «Моральні орієнтації українців», проведене серед населення у 2011 році. у жовтні результати: 52,3% респондентів вважають, що за внутрішнім переконанням необхідно дотримуватись моральних норм у житті (у 2007 році так вважали 56%). Третина респондентів вважає, що дотримуватись моральних норм необхідно не через свої переконання, а через те, щоб «виглядати добре в очах інших». Основним джерелом моральних цінностей більшість респондентів (83,2%) вважають сім'ю, на другому місці – церква (37,2%), на третьому – школа чи інший навчальний заклад, на третьому – література та кінематограф. Держава лише на 6 місці, як вважає кожен п'ятий респондент (у 2007 році носієм моральних цінностей державу вважали близько третини респондентів). На нашу думку, цілком нормальним є те, що сім'я вважається головним носієм моральних цінностей, адже саме там починає формуватися світ духовного життя та моральність особистості. Подібна тенденція пріоритету на мікрорівні була зафіксована в іншому дослідженні. Сучасна студентська молодь за результатами щорічної міжнародної програми соціологічних досліджень цього ж інституту «Студентство – образ майбутнього» (були опитані студенти з України, Польщі, Казахстану) цінує Інститут сім'ї та шлюб найбільше [5].

Таким чином, незважаючи на радикальні зміни практично в усіх сферах життя в Україні, напружені соціально-економічні умови більшості українських сімей, сім'я залишається основним соціальним інститутом у формуванні та розвитку соціально значущих цінностей молодого покоління. При цьому школи та університети більше зосереджуються на функції навчання, а не на освітній, а тому відходять на другий план.

Для молоді актуальною є проблема незадовільного рівня соціальної захищеності та бідності. Очевидно, що такі зовнішні умови суспільства гальмують особистісний розвиток індивіда, не дають йому можливості через самоконтроль, самовладання, через власну діяльність і творчість створити свій неповторний життєвий світ, життєвий шлях. Для того, щоб цей розвиток не

сповільнювався, особистість потребує так званого традиційного середовища з його стабільністю, передбачуваністю, незламними духовно-моральними цінностями, особливо в таких умовах, коли ліберальна та ринкова ідеологія сильно зруйнувала сучасну культуру. Тому не дарма основними життєвими орієнтирами респонденти вважають самореалізацію, кар'єру, матеріальний добробут, любов і дружбу. Суспільство успішно функціонує і динамічно розвивається лише тоді, коли його система цінностей природним чином засвоюється кожним індивідом, трансформується в його настанови і реально втілюється в його поведінці та діяльності. Цінності, їх характер, особливості, ієрархія в цілому є своєрідними орієнтирами у формуванні світогляду, духовного світу, моралі молоді, а бажання мати їх – важливою умовою набуття необхідного життєвого досвіду та соціалізації. Молода особа. Зазначимо, що моральна складова особистості є важливим її стрижнем. Мораль - це не простий набір правил і норм людського співіснування, а їх основа, правила лише зовні виражають моральне начало, вони є похідними від цілей і цінностей. Історія свідчить, що регулювання поведінки, співіснування людей у суспільстві та їхніх стосунків здійснювалося іншими, більш надійними методами примусу, ніж мораль.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАТРІОТИЗМУ ЯК ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Метою нашого дослідження стало виявлення особливостей прояву патріотичних ціннісних орієнтацій у студентів.

Об'єкт дослідження: особливості прояву патріотичних ціннісних орієнтацій у студентів.

Предмет дослідження: патріотизм як ціннісна орієнтація студентів.

Гіпотеза дослідження: у сучасних студентів переважають особистісні орієнтації, а не альтруїстичні, що є показником низького рівня патріотизму.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз літератури з досліджуваної проблеми.
2. Визначити сутність понять «патріотизм», «ціннісні орієнтації», і простежити їх взаємозв'язок;
3. Виявити патріотичні ціннісні орієнтації студентів;
4. Ознайомитись з основними методами підвищення рівня патріотизму у студентів.
5. Узагальнити підсумки дослідження, зробити висновок

Вибірка нашого дослідження склала група студентів у кількості 20 осіб університету.

У нашому дослідженні використовувалися такі емпіричні психодіагностичні методи як анкетування та стандартизований тест. Діагностичний комплекс склали такі методики:

- стандартизований тест «Ціннісні орієнтації» Рокича, адаптований для вітчизняних дослідників А. Гоштаутасом, А. Семеновим та В. Ядовим. який включає 2 частини, у кожній з яких було по 15 запропонованих варіантів, де студентам пропонувалося проранжувати цінності за ступенем важливості для них.

- анкета «Чи справжній ти патріот». Анкета включає вісім питань.

2.2. Дослідження патріотичних поглядів студентів

Більшість респондентів (32 опитуваних, що становить 64%) вважає, що важливими ціннісними орієнтаціями є патріотизм, знання та дотримання законів своєї країни, знання її історії та мови. 20% опитуваних вважають, що свобода є важливішою за безпеку та добробут, і лише 16% вважають інакше (рисунок 1).

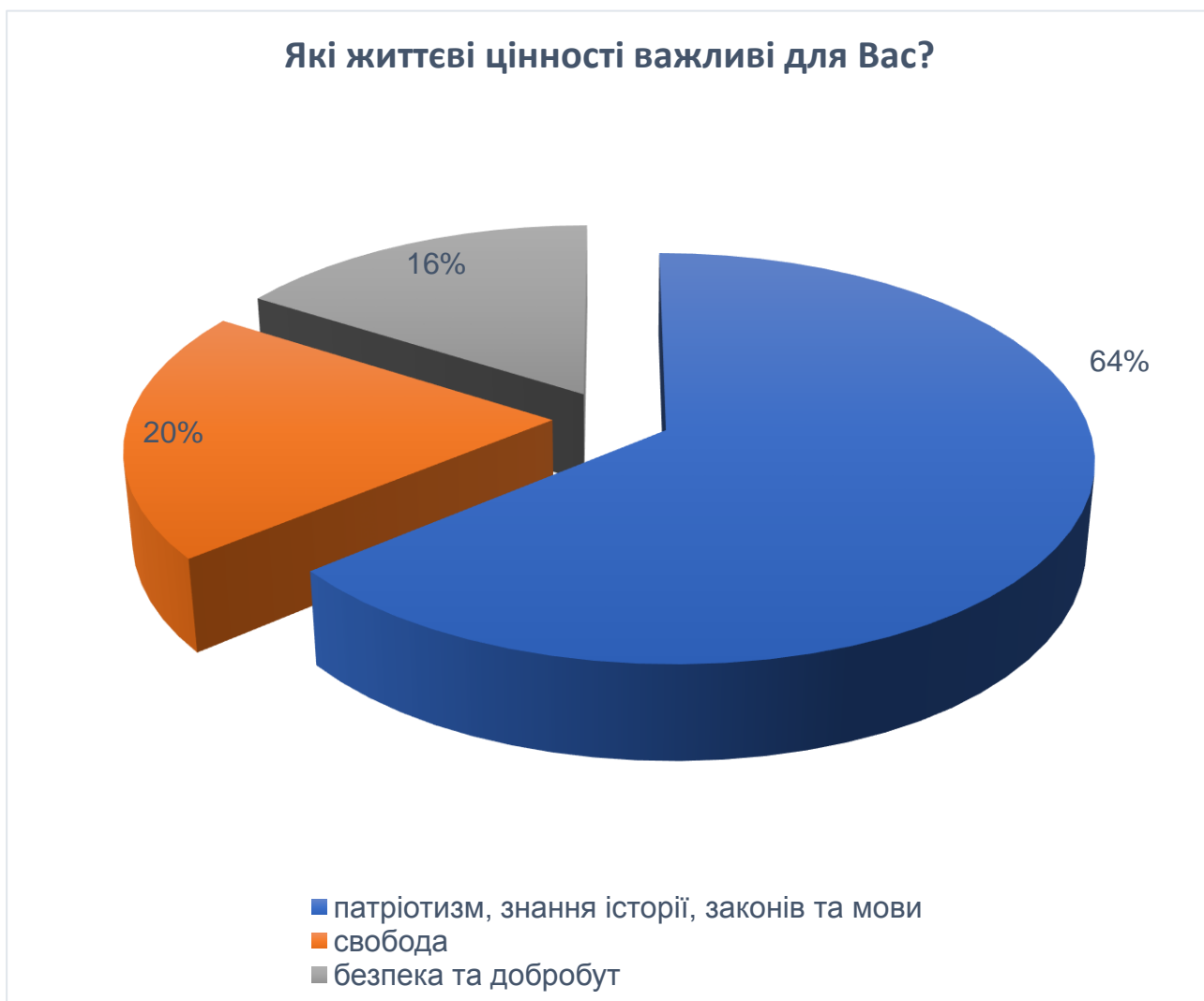

Рис. 1 – Життєві цінності

У поняття патріотизм як соціальну цінність респонденти ставлять на перше місце любов до своєї країни (21 опитуваний, що становить 42%), готовність захищати свою країну (12 опитуваних, 24%), виховання патріотизму у дітей (16%), дотримання законів (12%) та знання історії та культури (6%) (рис. 2).

Рис. 2 – Поняття патріотизму як соціальної цінності

Переважає більшість опитаних (15 осіб – 29%) вважає, що найбільше почуття патріотизму виховує родина, її ставлення до країни та історії. На другому місці – вплив викладачів та вчителів (13 респондентів, 25%), на третьому та четвертому – оточення та ЗМІ (12 і 11 опитуваних відповідно) (рисунок 3).

Рис. 3 – Чинники, які впливають виховання почуття патріотизму

Майже половина опитаних (49%) вважає волонтерську діяльність та підтримку армії найважливішим проявом патріотизму. Службу у Збройних Силах України та активний захист країни вважають за найвищу форму патріотизму 36% респондентів, громадську ж діяльність обрали 16% опитаних (рисунок 4).

Рис. 4 – Прояви патріотизму

Абсолютна більшість респондентів (43 опитаних – 85%) вважають, що найбільше виявлення патріотизму у нашій країні відбувається саме у наш час. Решта опитаних назвали часи становлення Української державності починаючи з початку ХХ століття (рисунок 5).

Рис. 5 – Періоди прояв патріотизму

На питання, чи хотіли б вони переїхати до інших країн на постійне проживання, 16 опитаних (32%) відповіли ствердно. Переважна ж більшість респондентів (68%) виявили бажання залишитись в Україні та активно приймати участь у її післявоєнній відбудові (рисунок 6).

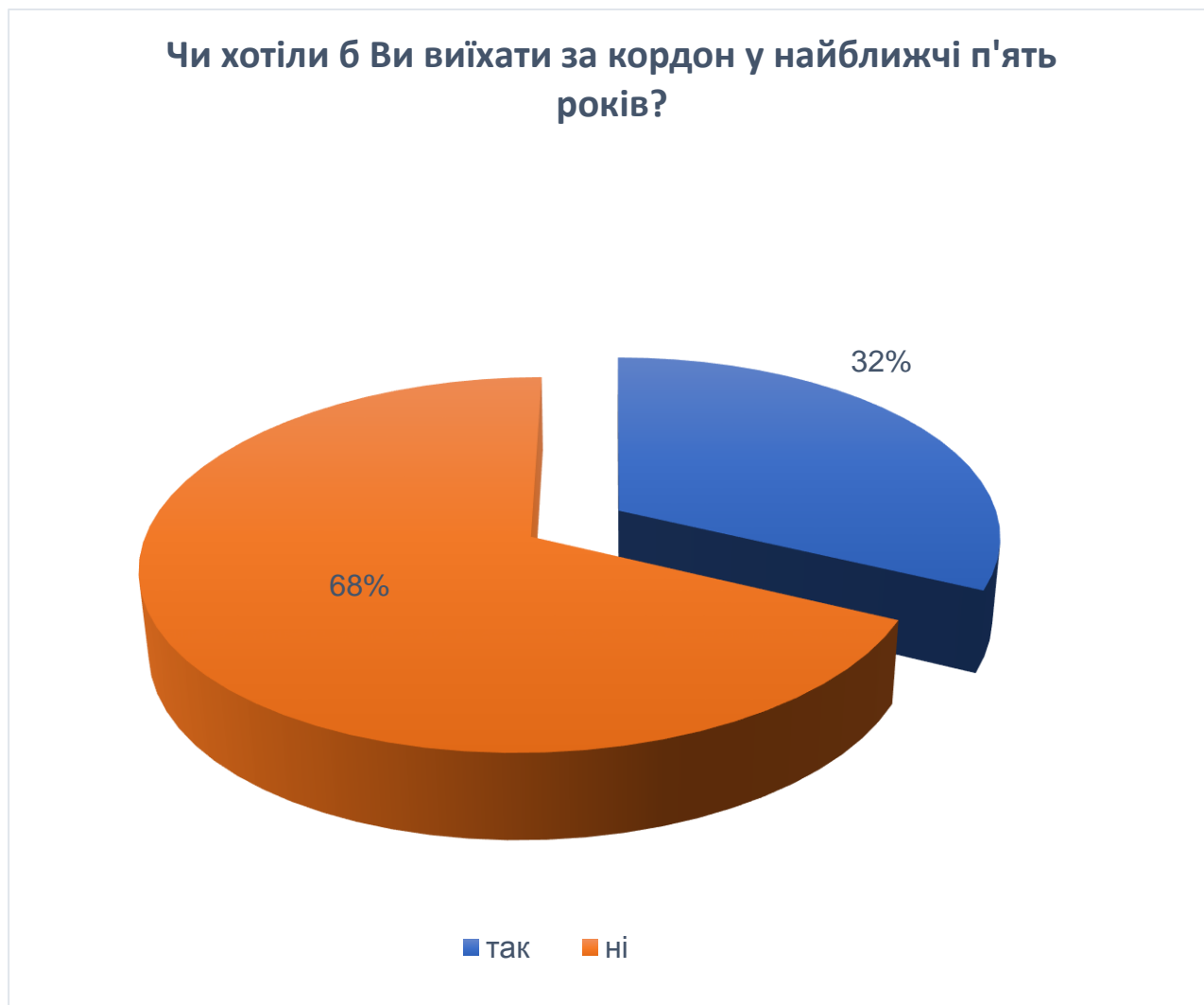

Рис. 6 – Бажання виїхати за кордон

44 (88%) респонденти вважають що майбутнє України є цілком позитивним, та впевнені у перемозі і подальшому європейському розвитку. Чотирьом опитуваним (8%) важко відповісти на це питання, та лише двоє (4%) висловили сумнів щодо оптимістичності майбутнього нашої держави (рисунок 7).

Рис. 7 – Майбутнє України

На сьогоднішній день найголовнішим у вихованні молодого покоління 56% (28 опитаних) респондентів виділяють патріотизм та культурну самоідентифікацію. 30% опитаних вважають найбільш необхідним прагнення до особистого успіху. Чотири респонденти відзначили необхідність соціальної залученості та участі у політичному житті країни. Шість відсотків опитаних не змогли надати конкретну відповідь (рисунок 8).

Рис. 8 – Значні моменти у вихованні молодого покоління

За результатами анкети не можна однозначно стверджувати, що сучасні цінності студентства орієнтовані лише на альтруїзм, оскільки в молодіжному середовищі відбувається зростання ідеологічного та світоглядного плюралізму, здебільшого переважають особистісні орієнтації. Особистісні ціннісні орієнтації сучасної молоді є двома змістовними конструктами:

- «легітимний індивідуалізм», тобто цінності, що соціально схвалюються та пов'язані з певними нормативами та патернами соціальної поведінки;
- «егоцентричний індивідуалізм», тобто цінності, які можуть спричинити соціальне засудження, та не виражені в нормативах та патернах соціальної поведінки.

За результатами тесту переважаючими серед студентів стали такі термінальні цінності (рисунок 9): здоров'я (фізичний, емоційний та психічний стан, комфортне оточення), розвиток (освіта, здобування актуальних професійних навичок) та життєва мудрість.

Найменша перевага була віддана красі природи (естетичне задоволення навколишнім світом). Це пов'язано з тим, що молоді люди більш зацікавлені в особистому успіху як у соціальному так і у професійному аспектах.

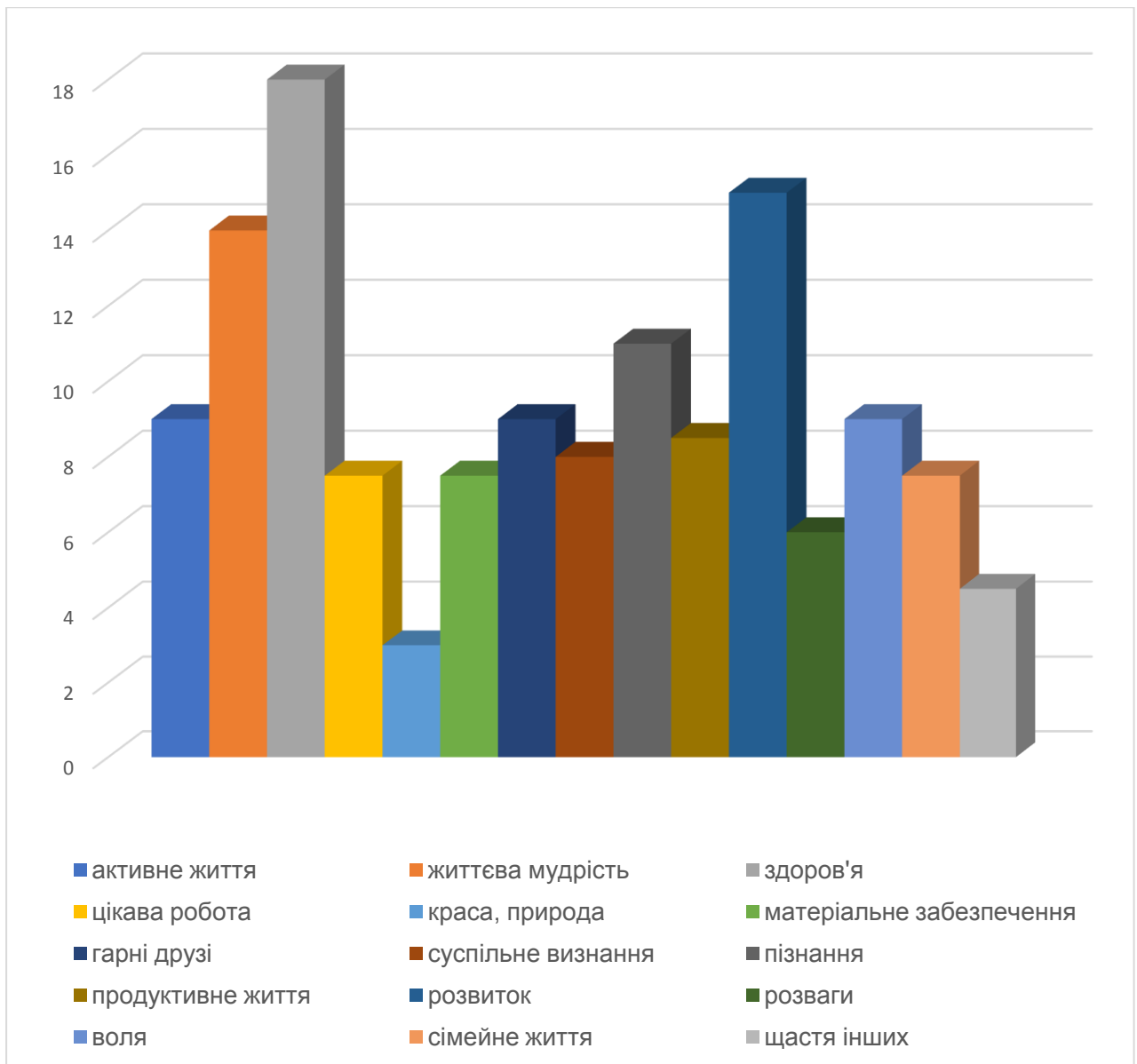

Рис. 9 - Середнє арифметичне термінальних цінностей

Серед інструментальних цінностей (рисунок 10) перші місця зайняли такі як: вихованість (вміння поводитись у соціумі, взаємодіяти з іншими), чесність та акуратність (охайність, вміння наводити порядок у справах).

Останню позицію зайняла непримиренність (конфліктність).

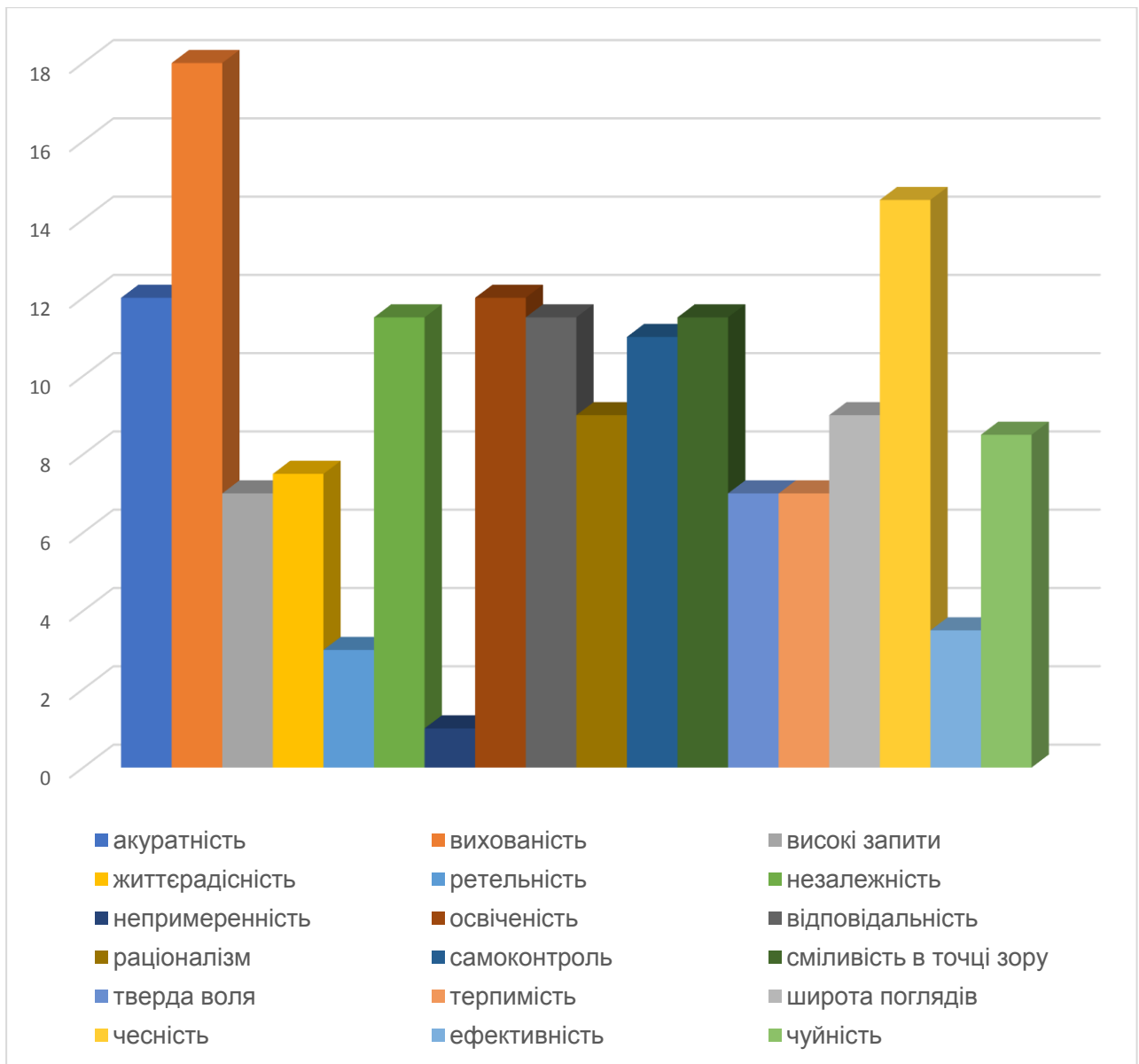

Рис. 10 - Середнє арифметичне інструментальних цінностей

Результати дослідження показали, що попри те, що у сучасних студентів переважають особистісні орієнтації, а не альтруїстичні, патріотизм знаходиться на високому рівні.

У ході дослідження було виявлено, що ціннісні орієнтації студентів меншою мірою впливають на формування патріотизму.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ РІВНЯ ПАТРІОТИЗМУ У СТУДЕНТІВ

Сьогодні все більшого значення набуває патріотичне виховання учнів. Актуальність підтверджується й проведеним дослідженням, у якому простежується тенденція до зростання індивідуалізму – на перший план висувуються особистісні орієнтири студентів, а не альтруїстичні. Попри те, що рівень патріотизму серед молоді є цілком задовільним, існує необхідність для подальшої стимуляції та підтримки патріотичних настроїв серед молодих людей.

Виховання патріотизму у молоді є одним з суттєвих елементів суспільного життя. Оскільки поточна військово-політична ситуація загалом має потужний вплив на підйом патріотичних настроїв серед населення будь-якого віку, головною задачею є необхідність створити умови в яких ці настрої зможуть бути практично застосовані для розвитку культури та політичного значення країни.

Високий рівень патріотизму є важливим компонентом формування активних та відданих громадян. Для підтримки та збереження патріотизму серед студентів можна виділити такі рекомендації:

1. Організація патріотичних заходів (виставки, конференції, тематичні лекції тощо);
2. Вивчення історії та культури (для розуміння походження та розвитку свого народу);
3. Активна громадська участь (у благодійних заходах та громадських проектах);
4. Підтримка традицій (організація святкувань національних свят);
5. Сприяння вивченню та використанню української мови (для збереження або відновлення мовної та культурної самоідентифікації);
6. Сприяння патріотичній мистецькій та спортивній діяльності (розвиток мистецьких та спортивних здібностей як частини національної культури).

Завдання полягає в тому, щоб створити середовище, в якому студенти можуть відчувати зв'язок із своєю країною, розуміти її цінності та бути готовими приносити позитивні зміни.

З боку викладачів та педагогів можливі такі підходи та стратегії:

1. Використання патріотичних тем у навчальних програмах та організація факультативних заходів;

2. Сприяння студентським дослідженням, спрямованим на розкриття важливих аспектів історії та сучасності країни;

3. Стимулювання відкритих обговорень в аудиторії з питань, пов'язаних із сучасністю, політикою та громадянським суспільством.

Важливо враховувати різноманітні стилі навчання та інтереси студентів, щоб зробити патріотичне виховання цікавим і значущим для кожного.

З точки зору психології, підтримка високого рівня патріотизму може включати такі аспекти:

1. Допомога студентам у визначенні своїх особистих цінностей та переконань, що сприяє формуванню стійкого патріотичного ставлення;

2. Підтримка емоційного самовираження;

3. Надання психологічної підтримки та ресурсів для студентів, які можуть зіткнутися із стресом або труднощами, пов'язаними з громадянською активністю;

4. Розвиток почуття громадянської приналежності шляхом підкреслення важливості участі у громадському житті та виконання громадянських обов'язків;

5. Стимулювання критичного мислення, сприяння розвитку об'єктивного погляду на події.

Загальна мета психологічної підтримки - це створення позитивного та відкритого середовища, де студенти можуть розвивати свою особистість та почуття приналежності до своєї країни.

Проведені дослідження підтверджують, що зміни, які відбуваються в нашій країні, мають вплив на суспільну свідомість студентів. Більшість респондентів орієнтовані на індивідуалістичні, а не на альтруїстичні цілі.

Нині в Україні все більшого значення набуває виховання у молодого покоління патріотизму, зумовленого новими суспільно-політичними реаліями в нашій державі після Революції Гідності та обставини, пов'язаними з російською агресією.

Важливим чинником національно-патріотичного виховання є феномен Майдану – промовисте свідчення жертвовності заради безумовного дотримання прав людини та поваги до людської гідності, відстоювання національних інтересів та досягнення спільної мети. Зміст просвітницьких заходів мав на меті позиціонувати Майдан як безпрецедентну у світовій історії форму мирного колективного протесту українців у відповідь на порушення недемократичним політичним режимом у країні основних прав людини та громадянина [18].

Тому на сучасному етапі становлення та відродження України як суверенної європейської держави виникла потреба у створенні принципово нової системи національно-патріотичного виховання майбутнього вчителя, тобто необхідно визначити та реалізувати таку педагогічну систему в умовах, які б якнайкраще формували патріотичне виховання учнів.

З філософської точки зору термін «стан» є одним із провідних понять поряд із «особистістю», «діяльністю», «materією» тощо. «Стан» вважається категорією, яка відображає ставлення суб'єкта до оточуючих його явищ, без яких цей суб'єкт не може існувати і розвиватися [29]. У тлумачному словнику термін «умова» має багато значень, серед яких можна виділити:

- 1) необхідна обставина, що дозволяє здійснення, створення, утворення чого-небудь;
- 2) обставини, особливості дійсності, в яких щось відбувається чи здійснюється;
- 3) Правила, що існують або встановлюються в тій чи іншій сфері життя, дійсності [3].

Л. Виготський стверджував, що необхідно заздалегідь створити умови для розвитку відповідних якостей [3].

Отже, «умова» є частиною будь-якого процесу, а особливо процесу формування патріотичного виховання майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу.

Щоб конкретизувати педагогічні умови, що сприяють формуванню патріотичного виховання в учнів, необхідно з'ясувати, як ми їх розуміємо.

Педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних моделей і технологій, завдяки якій реалізуються компоненти технології. Педагогічні умови відображають структуру формування патріотичного виховання майбутніх учителів бізнесу в умовах навчально-виховного середовища педагогічного ВНЗ і містять компоненти моделі або технології, передбачені технологією формування патріотичного виховання [7].

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що під поняттям «педагогічний стан» дослідники розуміють певну обставину, яка сприяє формуванню та розвитку педагогічних систем, явищ, процесів і якостей особистості [30].

А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий [25] під педагогічними умовами розуміють фактори, що впливають на процес досягнення мети, і водночас поділяють їх на:

а) зовнішні: позитивні стосунки між учителем і учнем; об'єктивність оцінювання навчального процесу; Місце проведення дослідження, приміщення, клімат тощо;

б) внутрішні (індивідуальні): індивідуальні особливості учнів (стан здоров'я, риси характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо).

О. Бражніч визначає педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, які забезпечують успішне досягнення поставленої мети [30].

В. Манько визначає педагогічні умови як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх функціональних характеристик, що забезпечує високу ефективність навчально-виховного процесу та відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [11].

Тому педагогічні умови дослідники визначають як сукупність об'єктивних можливостей, що забезпечують успішне розв'язання поставлених завдань [24], або як функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їх станів, процесів, взаємодій) і функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища у різних проявах [30].

Спільним для всіх визначень цього поняття є спрямованість умов на вдосконалення взаємодії учасників педагогічного процесу при вирішенні конкретних дидактичних завдань. Тому педагогічні умови ми визначаємо як сукупність факторів, що забезпечують організацію, регуляцію, взаємодію об'єктів і явищ педагогічного процесу для досягнення поставленої мети.

У нашому дослідженні під педагогічними умовами формування патріотичного виховання майбутніх учителів ми будемо розуміти низку чинників, які ефективно впливають на формування та розвиток усіх компонентів патріотизму у студентів як складової їх професійної компетентності.

Використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою патріотичного виховання учнів.

Вибір першої педагогічної умови зумовлений тим, що патріотичне виховання студентів здійснюється насамперед у процесі навчально-пізнавальної діяльності як провідної у професійній підготовці майбутнього вчителя через уведення ціннісних компонентів у зміст навчальної діяльності. викладання предметів (на матеріалі української мови) та з використанням діалогічних, активних методів навчання. Основним завданням було визначення збереження цінності образу рідного слова, що досягнуто завдяки включенню до тексту творів письменників рідного краю: О. Олеся "О слово рідне...", О. Гончар «Собор», В. Стус «Ярій, душе», Л. Костенко «Біль єдиної зброї», символізує важливі національні проблеми. Також проведено модернізацію викладання української

мови шляхом забезпечення дотримання обов'язкового мовного режиму в навчально-виховному середовищі педуніверситету.

З метою формування патріотичного виховання студентів весь навчально-виховний процес педагогічного ВНЗ повинен бути пронизаний різними аспектами патріотичного виховання. Особливу роль відіграють предмети суспільно-гуманітарного циклу, а саме: українська мова, філософія, політологія, історія, географія, література тощо.

Організація виховного процесу з урахуванням цілей і завдань патріотичного виховання потребує оптимізації змісту освітніх програм, засвоєння вчителями всіх складових виховного процесу та розуміння ними того, що має відобразитися у функціонуванні виховної програми та реалізуються в процесі засвоєння знань, умінь і навичок студентів з предмета на лекціях, семінарах, виробничих практиках та в процесі самоосвіти та самовиховання студентів.

Людина з яскраво розвиненими почуттями патріотизму — це людина, яка вільно володіє українською мовою або бажає її вивчити; хто знає історію та історичне коріння нашої країни, рідного краю; бере участь у волонтерському русі; любить і береже природу; знає символи України та шанує державний прапор і герб України, із захопленням співає державний гімн.

У додатку до наказу МОН України від 16 червня 2015 року № 641 зазначено, що з метою створення умов для реалізації кожної особистості та підтримки творчого, інтелектуального та духовного потенціалу нашої нації, необхідно, модернізувати систему викладання української мови, а саме: в освіті – освітня діяльність повинна суворо дотримуватись єдиного мовного режиму; створити інформаційно-емоційно неповторний україномовний простір, що забезпечує введення школярів у величезний мовний дивосвіт, до глобального пізнання рідної мови, її законів, системи її виражальних і образотворчих засобів; відповідально ставитися до рідної мови та свідомо нею користуватися; сприяння прояву української ментальності, способу самопізнання та самоідентифікації, сприйняття української мови як коду доісторичної пам'яті; сприяти розвитку

духовної, емоційно-естетичної та інтелектуальної сфер саме на основі української мови; через навчання мови залучати школярів до національної історії, до різних сфер національної культури, до глибинної суті національного життя; розвиток мови не лише при викладанні української мови та літератури, а й під час вивчення всіх інших предметів [18].

Завдяки рідній мові дитина пізнає світ, формується як особистість, як громадянин України. Вивчення рідної мови має відбуватися через розуміння сутності слів Україна, українець, Київська Русь, козак, Запорізька Січ, рідна мова, український народ, які довгий час неправильно тлумачилися або зовсім вилучені з ужитку.

Повернення генетичної пам'яті народу починається з вивчення рідної мови. Людина має усвідомити, що рідна мова – це духовне багатство, яке потрібно постійно розвивати і примножувати. Як не прислухатися до порад В. Сухомлинського? Згадаймо його слова:

«Зробити рідне слово збагаченням духовного світу дитини – це означає, поряд зі звучанням рідного слова, влити в душу ту красу й почуття, які люди вкладають у слово і вживають ним протягом століть. створений і вдосконалений» .[18]

Рідна мова виконує насамперед дві суспільні функції: вона є засобом розвитку особистості як передумови розвитку нації та використовується як засіб пізнання та спілкування. Розвиток людини відбувається духовно та емоційно. В обох випадках рідна мова має першочергове значення.

Мова, як писав О. Потебня, є не лише одним із елементів нації, а й найдосконалішою її характерністю. І те, що відбувається в психіці людей, відбивається на їхній мові. Невипадково існує думка, що словниковий склад національної мови є енциклопедією життя нації. Засвоюючи лексику рідної мови, дитина пізнає духовні якості людей, риси їх характеру, їх душу і все це вбирає в себе, стає її надбанням. Для дитини рідна мова – це генетичний код, який програмує її національну свідомість.

Друга сторона суспільної цінності мови — використання її як засобу пізнання та спілкування. У переносному значенні мовою називають модель світу в його відомій частині. Цю функцію виконує рідна мова під час виховання дитини, у формуванні світогляду людини. Звернімося знову до творчості В. Сухомлинського: «Чим глибше людина засвоює тонкощі рідної мови, чим тонше відчуває її чутливість до гри барв рідного слова, тим краще підготовлена її свідомість до оволодіння мовами». Чим активніше серце інших народів, тим активніше воно сприймає красу слова». Тому рідна мова є важливим засобом пізнання дійсності. Люди повинні знати мову - її словниковий запас і її граматичні правила - і навчитися вміло користуватися нею залежно від мети висловлювання та ситуації мовлення.

Відомо, що рідна мова формує розумові та емоційні якості людини. Тому це не лише засіб розумового, а й емоційного спілкування. Під впливом почутого або прочитаного слова людина виражає позитивні чи негативні емоції. За допомогою рідної мови відбувається художнє розуміння світу. Вона виступає засобом створення такого виду мистецтва, як художня література, яка також є важливим засобом інтелектуального та духовного розвитку особистості. Поетичне слово рідної мови завжди було енергетичним джерелом формування особистості. Тому навіть зараз важко переоцінити його роль у цьому процесі. Проте найважливішим фактором вивчення рідної мови є спілкування. На жаль, виявилось, що цілі покоління українців, особливо жителів міста, які знали рідну мову, нею не спілкувалися. Виникла парадоксальна ситуація, коли українська мова стала «збитковою» для її носіїв. Останнім часом ситуація змінилася на краще, але навіть зараз міські школярі часто «соромляться» спілкуватися рідною мовою. Тому вона має потрапити в усі типи шкіл, стати основою навчально-виховного процесу та зайняти гідне місце в житті кожної дитини.

Навчання рідною мовою має бути спрямоване на формування мовної особистості – людини, яка є носієм мови, володіє лінгвістичними знаннями та високим рівнем комунікативних навичок, дбає про красу та розвиток мови.

Основою формування мовної особистості є розвиток індивідуальних якостей мовотворчості, забезпечення вільного самовираження особистості та формування патріота України. Ставлення до рідної мови, народу, країни є яскравим свідченням національної свідомості та культурно-цивілізаційного рівня людини. Тому в школах має панувати культ рідної мови як вияву патріотизму та віри у власне майбутнє.

Спілкування рідною мовою вимагає не тільки досконалого знання, а й уміння її застосовувати.

Мовна культура людини є відображенням її духовної культури. Розвивати мовну особистість покликані всі навчальні заклади, які безпосередньо реалізують у своїй діяльності концепцію державної школи. Це гімназії, ліцеї, інститути, університети тощо. Проте слід пам'ятати, що мовна особистість, особистість з високими інтелектуальними та моральними якостями виникає тоді, коли базова освіта рідною мовою займає чільне місце в системі освіти та виховання.

Формування патріотично вихованої особистості – завдання непросте, тому курси мають бути наповнені відповідним змістом, орієнтуватися на новизну інформації та різноманітні види пошуково-розвивальної та творчої діяльності. Основними напрямками виховання патріотизму та громадянськості на уроках української мови та літератури є: виховання любові та поваги до рідної мови, бажання її зберегти, адже як сказала Ліна Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту. По-перше, бере він дав їм мову; фольклор; Розвиток усвідомлення важливості сім'ї та родини; Етнологія; Формування знань про історію України, державну та народну символіку; виховання любові до природи; Впровадження курсів на інноваційній основі тощо.

Під час навчання української мови найголовніше – це виховувати любов і повагу до рідної мови. Ґрунтовне вивчення рідної мови можливе лише за умови визнання її найціннішим скарбом, основою якого є історія народу та національна самовпевненість. Зміст дисципліни включає два види навчальних матеріалів, що використовуються для цього: 1) загальні відомості про мову;

2) дидактичний матеріал навчального призначення: різноманітні диктанти, вправи підручника, твори, письмові та усні повідомлення. В кожній групі проводиться робота з формування патріотичного виховання учнів, але тематика та обсяг навчального матеріалу на кожному курсі різний. Перші курси, наприклад, стосуються значення мови в суспільному житті, її появи, поняття державності мови; у другому курсі розглядаємо процес розвитку української мови в період становлення української держави, суспільства та його культури; функції мови в житті людини; причини зарахування української мови до мов світу – політичні, наукові, культурно-історичні, лінгвістичні.

Важливу роль у формуванні патріотичного виховання учнів відіграє філософія, в якій патріотизм розглядається як всеосяжна цінність особистості. Методологічною основою патріотичного виховання є фундаментальні положення теорії пізнання, положення про зв'язок об'єктивної та суб'єктивної реальності, про особистість як суб'єкта пізнання. Формування світогляду майбутніх учителів є основою узагальнення знань, набутих при вивченні суспільно-гуманітарних дисциплін. У свідомості учнів формуються морально-патріотичні цінності.

Інший видатний український педагог і вчений В. Сухомлинський говорив: «Жити долею Вітчизни: з болем і гордістю, з хвилюванням і захопленням, з думками про особисту участь у долі народу, вчитуючи кожен рядок героїзму і читаючи знову». Історія народу. Історія – це почуття, вічно жива сила, яка творить громадянина. Початковим ідеалом я вважаю те, щоб розум і душа кожного з моїх батьків були притягнуті до кожного рядка, до кожної книги про Батьківщину» [1].

Знання кожним учнем вітчизняних філософських ідей і поглядів сприяє духовній цілісності особистості. Використовуючи скарби народної мудрості, розуміючи не тільки свій власний життєвий досвід, учень розмірковує над проблемами мети, сенсу життя і смерті, досягнення поставлених цілей, над засобами здійснення своїх планів і мрій.

Значний внесок у формування патріотизму, відродження духовності й традицій українського народу зробили твори Т. Шевченка, Г. Сковороди, І. Франка, М. Драгоманова, Л. Українки та ін.

Важливе значення для формування патріотизму молодого покоління має вивчення історії України, яке знайомить нас з минулим нашої країни та видатними особистостями, які зробили вагомий внесок у розвиток української науки, культури та мистецтва. Героїчна боротьба українського народу за свою незалежність пробуджує національну гордість за минуле нашої держави. Відомі історичні події є прикладами великого героїзму українців і підтвердженням високого патріотизму та великої любові до України та її народу. Вивчаючи історію України, в учнів слід виховувати не лише патріотизм, а й високий гуманізм і духовність, а також увагу та повагу до учасників війни. Ми з учнями провели таку роботу: відвідали місця історичних подій; вивчав літературу та збирав документи з історії Поділля; організував фотовиставку пам'яток Вінниці; історичний музей університету поповнився експонатами тощо.

Важливе значення у формуванні патріотизму та національної самовпевненості має вивчення етики та естетики. Видатний український філософ Г. Сковорода стверджував, що ідеалом є таке суспільство, яке може забезпечити людині реалізацію її творчих і природних здібностей, а справжнім патріотом є той, хто своєю працею і вчинками робить усе можливе для самовдосконалення, хто любить і поважає свій народ. Під час викладання цих дисциплін викладачі мають змогу не лише виховувати у студентів морально-патріотичні уявлення, а й формувати духовність та естетичне сприйняття навколишнього світу майбутніх учителів. На нашу думку, викладачі курсу Естетика повинні на цікавих зразках української літератури та мистецтва виховувати в учнів національну гідність та патріотизм.

Виховувати патріотизм в учнів можна і на уроках іноземної мови, наприклад: виховання любові, чуйності, милосердя, толерантного ставлення до близьких людей («Моя сім'я», «Людина і суспільство»); формувати громадянську позицію («Моя країна – Україна»); Виховання бережливого

ставлення до природи («охорона навколишнього середовища»); Вивчення проблем бідності, безробіття, хвороб («проблеми сучасного суспільства»), формування у студентів негативного ставлення до тероризму, сепаратизму, насильства тощо.

Реалізація першої педагогічної умови може бути здійснена за допомогою таких методів і прийомів: круглий стіл «Український етнос у часі та просторі», формування україномовного освітнього простору (свята «День матері», «День Державного Прапора України», «День Незалежності України», «День захисника України», «День річниці Майдану», «День українського козацтва», «День української писемності та мови», «День Збройної Сили України», «День Соборності України», «День вшанування Героїв Небесної Сотні», вечори «Ми діти твої, Україно!», «Живи та міцна, наша державо!», «Україна – незалежна держава!», «Україна одна на всіх!», «Великий Пророк, Великий Українець», «Барви української мови», «Наші славні герої»), створення учнями творчого продукту на основі української мови (конкурси «Козацькі забави», «Конкурс патріотичного плакату», виставки. «Українська геральдика та державна символіка», «Вінниця у спогадах», «Українська вишиванка», «Подільський рушник», конференції «Україна – європейська держава», «ОУН і УПА в роки Другої світової війни», творчі зустрічі з публіцистами, письменниками та поетами Вінниччини), сприяння вихованню відповідального ставлення до рідної мови серед майбутніх учителів (виховні заходи для студентів «Україно, ненька колиско!»), «О рідна мово, що без тебе...!», «Барви української мови», «Уклін Тарасу»). Окремим напрямком роботи стало змістовне формування якостей особистості, що характеризуються ціннісним ставленням до Батьківщини («Фольклор як духовна школа національного світогляду», «Мистецтво української діаспори»), «Український фольклор в іменах», «Сучасна українська освіта», «Ідеї побратимства в міфах»).

Тому результати національно-патріотичного виховання, яке має ґрунтуватися на принципах демократизму, гуманізму, толерантності, спадкоємності та спадкоємності поколінь, залежать від умілого та творчого

підходу педагогічного колективу, його професіоналізму, ефективних методів і форм. викладання соціогуманітарних дисциплін, творчість та ініціатива у використанні інноваційних технологій у педагогічній діяльності. Використовуючи цікаві історичні приклади становлення нашої держави, українського козацтва, героїку національно-визвольних рухів, сучасні досягнення в галузі літератури, науки, мистецтва та культури, а також у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін, викладачі має показати, що це не так, не лише висвітлити славне минуле України, а й підкреслити помилки, яких зробили українці в минулому, що призвели до їхнього поневолення. Віримо, що уроки минулого формують такого громадянина, який має високі морально-духовні цінності, повагу до історичних звичаїв і традицій народу, любов до Батьківщини та відповідальність за сьогодення і майбутнє України.

ВИСНОВКИ

Сьогодні студентство має ознаки соціальної суб'єктності, яка не лише відображає процес переходу в інше суспільство, а й формує його орієнтацію. Це проявляється через активні процеси модернізації та постмодернізації цінностей серед студентської молоді. Це явище є відповіддю на загальний стан українського суспільства, зокрема на його маргіналізованість та транзитивність. Інакше кажучи, ціннісна свідомість сучасного студентства формується в умовах, коли в суспільстві відбуваються революційні зміни, що представляють альтернативи для майбутнього шляху розвитку. Загальний негативний військово-політичний стан країни призводить до того, що молодь є однією з найбільш соціально занедбаних і найменш соціально захищених спільнот нашої країни. Молодь зіштовхується з різними проблемами, але не має досвіду та засобів подолання цих проблем, що опосередковано підвищує конфліктний потенціал підростаючого покоління. Щодо перспектив подальшого розвитку цього питання, було б цікаво і корисно з практичної точки зору дослідити очікування випускників щодо обраної професії та готовність роботодавців їх прийняти.

Питання формування духовності та моральності у студентської молоді сьогодні є надзвичайно важливим і актуальним. Духовно-моральне виховання студентської молоді – це цілісний процес, що включає засвоєння моральних норм і правил, розвиток моральних мотивів, навичок поведінки. Суттєвий вплив на формування духовності та моральності має суспільство, сім'я як соціальний інститут, вища освіта.

Одним з важливих завдань вищої освіти є виховання особистості, зокрема духовно багатой та національно свідомой. Значну роль у цьому відіграє позааудиторна виховна робота зі студентами, яка організовується у різноманітних формах, таких як колективні справи, дискусії, диспути, інтелектуальні вечори, науково-практичні конференції, проектна діяльність тощо.

Вибірка нашого дослідження складалася з групи з 50 студентів університету. У нашому дослідженні ми використовували емпіричні методи психодіагностики, такі як анкетування та стандартизований тест. Діагностичний комплекс включав такі методи:

- стандартизований тест «Ціннісні орієнтації», адаптований для вітчизняних дослідників А. Гоштаутасом, А. Семеновим та В. Ядовим, який включав 2 частини, у кожній з яких було по 15 запропонованих варіантів, де студентам пропонувалося проранжувати цінності за ступенем важливості для них.

- анкета «Чи справжній ти патріот». Анкета включає вісім питань.

Згідно з результатами проведеного дослідження, у сучасних студентів яскраво виражені особистісні орієнтації, але завдяки подіям у країні патріотична свідомість знаходиться на відчутно високому рівні.

Виявлено, що особистісні ціннісні орієнтації студентів відносно незначно впливають на формування патріотизму.

Проведені дослідження підтверджують, що зміни, які відбуваються в нашій країні, в цілому негативно впливають на суспільну свідомість студентів. Більшість респондентів орієнтовані на особисті, а не на альтруїстичні цілі.

Для підвищення рівня патріотизму та переорієнтації молоді на альтруїстичні цілі були розглянуті наступні методи – способи реалізації, форми реалізації, підходи до здійснення патріотичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. (2006). *Виховання особистості : Сходження до духовності*. (с. 272). Либідь.
2. Бех І.Д., Сухомлинська О.В. (Ред.). (1997). *Цінності як ядро особистості. Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник* (с. 8-11).
3. Вишневецький О. (2008). *Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник*. (с. 566). 3-тє вид., доопрац. і доп. К. : Знання.
4. Вознюк Л., Побірченко Н.С. (Ред.). (2012). *Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музики до виховання підлітків засобами дзвонарства. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. (Ч. 2., с. 291). Умань Вип. 5.
5. Воловик П. М. (1969). *Теорія ймовірностей і математична статистика в педагогіці*. (с. 224) К. : Рад. школа.
6. Волошина Н. М. (2010). *Соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства*. Автореф.канд філософ.наук. К.,
7. *Всеукраїнський конкурс методичних моделей виховного процесу в освітніх закладах «Виховати особистість» : умови проведення*. (2010). (№ 6. с. 75-77). Рідна школа.
8. Гончаренко С. (1997). *Педагогічний словник*. (с. 375). К. : Либідь.
9. Кузьмінський А.І. (2007). *Педагогіка : навчальний посібник*. (с. 447). К.: Знання.
10. Молодиченко В.В. (2010). *Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти (філософський аналіз)*. (с. 384): монографія. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К. : Знання України.
11. Помиткін Е.О. (2007). *Психологія духовного розвитку особистості*. (с. 280) монографія. К.: Наш час.
12. *Словник-хрестоматія педагогічних понять: навчальний посібник*. (2004). (с. 272). Луганськ.

13. Сокур'янська Л.Г. (2002). *Молодь в умовах нової соціальної перспективи*. (с. 6-9) Житомир.
14. Сокур'янська Л.Г. (2003). *Проблема суб'єкта в сучасній соціології*. (с. 156-160). Вісник Харківського Національного Університету ім. В.Н. Каразіна.
15. Сокур'янська Л.Г. (2003). *Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи: зб. наук. праць* (с. 539). Харків: Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна.
16. Стельмахович М.Г. (1996). *Українська родинна педагогіка : навчальний посібник*. (с. 288). К. : Інститут системних досліджень освіти.
17. Степанов, О.М. (2006). *Основи психології і педагогіки : навчальний посібник*. (2-ге вид. с. 520). Академвидав.
18. Сухомлинський В.О. (1999). *Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України. Збірник наукових праць Полтавського педагогічного інституту ім. В.Г.Короленка*. (с. 4–13). Полтава, Вип.1(5). (Серія «Педагогічні науки»).
19. Ушинський К.Д. (1949). *Вибрані педагогічні твори*. (с. 418). К. : Рад. школа.
20. Фаустов Е.Н. (1995). *Домінуючі ціннісні орієнтації студентів*. (№ 4. с. 47-53). Вісник МДПУ.
21. *Філософія: підручник*. (1995). (с. 430). Вища школа.
22. Фіцула М.М. (2005). *Педагогіка : навчальний посібник*. (с. 560).
23. Черниш Н. *Соціологія. Курс лекцій*. (2004) Львів: Кальварія, 234 с.
24. Чорна К.І. (2013). *Основні пріоритети виховання громадянина-патріота в умовах української державності. Проблеми українського національного виховання : збірник наук. Праць*. (с. 63–73). Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич,
25. Шайгородський Ю. Ж. (2002). *Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. Український соціум*. (Т.1, с. 41-48).
26. Яременко Н.В. (2007). *Дозвіллезнавство : навчальний посібник*. (с. 460). Фастів: Поліфаст,.
27. Яремчук С.В. (2012). *Проблема духовності в процесі професійної підготовки*

майбутніх педагогів.

28. Яремчук С.В. Максименка С.Д. (Ред.) (2012). *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України* К. Т. (Т.14. Ч.1. с. 397-404)
29. Ярмусь С., Колодний А. (Ред.). (2002). *Досвід віри українця : Вибрані твори.* (с. 512) К. : Світ знань,.
30. Ярмусь К. (Ред.). (2021). *Вісник Львівського університету. Випуск 35* (с.105-111) Серія філос.-політолог. студії.

ДОДАТКИ

Анкета

Чи справжній ти патріот?

1. Які життєві цінності важливі для Вас?

- а) патріотизм, знання історії та мови;
- б) свобода;
- в) безпека та здоров'я

2. Що Ви вважаєте основними складовими патріотизму?

- а) любов до своєї країни;
- б) готовність захищати країну;
- в) виховання патріотизму у дітей;
- г) дотримання законів;
- д) знання історії і культури

3. Як Ви вважаєте, що найбільше виховує почуття патріотизму?

- а) родина;
- б) викладачі і вчителі;
- в) друзі та знайомі;
- г) мас-медіа

4. У чому найбільше проявляється патріотизм?

- а) донати і волонтерство;
- б) служба у ЗСУ;
- в) громадська діяльність

5. У який період відбувалось найбільше виявлення патріотизму?

а) наш час;

б) інше

6. Чи хотіли б Ви виїхати за кордон у найближчі п'ять років?

а) так;

б) ні

7. Чи вважаєте Ви майбутнє України оптимістичним?

а) так;

б) ні;

в) важко сказати

8. Що Ви вважаєте найголовнішим у вихованні молоді?

а) патріотизм і культура;

б) особистий успіх;

в) соціальна залученість;

г) інше